

Het vijf-en-zeventig-jarig bestaan der Militaire Willems-Orde

DOOR

F. DE BAS.

De Militaire Willems-Orde.

Het vijf-en-zeventig-jarig bestaan, herdacht door L. F. A. WINCKEL en G. B. HOOIJER, Kapiteins der Infanterie van het N.-I. Leger, Ridder 4de klasse der Orde. (Uitgegeven ten voordeele van de Weduwen- en Weezenkas van de Koninklijke Vereeniging »het Eereteeken voor belangrijke Krijgsverrichtingen» te 's-Gravenhage.) Leiden, — A. W. SIJTHOFF. 1890. Prijs f 1,25.

De Ridderorde van het Gulden Vlies, alzoo genoemd naar het wonderteeken der schapenvacht, aan GIDEON verschenen om zijn geloof aan de hulp des Allerhoogsten te versterken, of ter herinnering aan JASON's heldentocht in de Grieksche godenleer, is in 1429 te Brugge ingesteld door PHILIPS DEN GOEDE, hertog van Bourgondië. Tot zijn gebied behoorden de meeste Nederlandsche gewesten. De eerste wijding in de nieuwe ridderorde had dan ook plaats in de Grootte of St. Jacobskerk te 's-Gravenhage.

Het grootmeesterschap ging over van de hertogen van Bourgondië op KAREL V en na zijn dood op den koning van Spanje, den wettigen beheerscher der gezamenlijke Nederlanden. Na de afscheiding der Noordelijke gewesten door de Unie van Utrecht gaven de soevereinen der Zuidelijke Nederlanden aan het Gulden Vlies van lieverlede het karakter van een Spaansche orde, tot keizer KAREL VI, nadat de Spaansche Nederlanden onder den Oostenrijkschen sceppter waren gekomen, eveneens zijne bevoegdheid deed gelden op het grootmeesterschap eener orde, welke het uitsluitend eigendom mocht heeten van den beheerscher der Zuidelijke Nederlanden. En zoo bestaan er sedert 1716 twee Orden van het Gulden Vlies, een Oostenrijksche en een Spaansche.

Met de vereeniging van Noord- en Zuid-Nederland op 30 Mei 1814 mocht het Huis van Oranje, geheel overeenkomstig de bewering van keizer KAREL VI vóór honderd jaar, zich het recht op de Vlies-Orde hebben toegeëigend. Doch deze aanspraken konden de aandacht niet trekken in de dagen van het

Weener Congres, toen bij de herziening der kaart van Europa zooveel gewichtiger belangen vielen te regelen; terwijl nog vóór de aanvaarding der koninklijke waardigheid door den Souvereinen Vorst de maren van NAPOLEON'S terugkeer uit Elba en van zijne krijgstoerusting overal weerklonken.

De naam van koning WILLEM I leeft in onzen tijd meerendeels voort als die van een staatsman, doch zijne verrichtingen als veldheer in 1793—95 in Vlaanderen en Noordelijk Frankrijk, aan de Sambre, te Fleurus en in onze Republiek, zijn tegenwoordigheid bij den veldtocht van Noordholland in 1799, zijn bevelvoering in 1806 aan de Unstrutt, de Saale en te Auerstädt als luitenant-generaal en commandant eener Pruisische divisie, zijne verwonding in 1809 te Wagram in Oostenrijkschen dienst schijnen, onverklaarbaar genoeg, in vergetelheid te zijn geraakt. Toch leerden militair begrip en eigen ondervinding onzen eersten koning, dat meer dan vermoedelijk Zuid-Nederland het tooneel zou worden van den aanstaanden Europeeschen oorlog, dat ons volk de zwaarste offers stond te brengen. Hiervan doordrongen, besloot de koning onverwijld een krachtig middel in 't leven te roepen om edele eerzucht te prikkelen bij de krijgsmachten en het streven naar hoogere plichtsbetrachting op te wekken, waarvan de vruchten onzer onafhankelijkheid ten goede moesten komen. Het soldatenhart van WILLEM I drong om als Souverein van Nederland een Nederlandsche militaire orde van verdiensten te stichten, zonder tijd te verliezen met twisten over het eigendom van een sinds lang vervreemd en vergrijsd grootmeesterschap; maar ook zonder afstand te doen van uitsluitend aan zijn Huis toekomende rechten. Daarom ontleende hij bij de instelling van de Militaire Willems-Orde op 30 April 1815 aan de versierselen van het Gulden Vlies den gouden vuurslag ter verbinding van de groene lauwerstokken, waaruit het kruis zijner Bourgondische voorzaten was samengesteld.

Zoo is, even als bijna alle militaire eereteekenen, ook de Militaire Willems-Orde in gevaarvolle tijden gesticht. Hoewel niet ouder dan vijf-en-zeventig jaar, kunnen hare registers de vergelijking met die van eeuwenoudere zusters gerust doorstaan. De Militaire Willems-Orde heeft geen vroeger verleden noodig. Binnen driekwart eeuw heeft zij zich de ridderlijke gedachte van den Koninklijken stichter in 1815 ten volle waardig getoond, haar bestaan gewettigd en haar naam met altijd nieuwen luister omgeven. »Immers, die 75 jaren, hoe kalm ze ook grootendeels voor het vaderland in Europa zijn voortgeschreden, zijn in een ander werelddeel voor het Koninkrijk der Nederlanden tijden geweest van bijna onafgebroken oorlog; en al heeft de Militaire Willems-Orde in haar zinnebeeldig vaandel nooit meer een naam kunnen schrijven van zoo groote historische waarde als dien, welke door de nieuw gestichte orde reeds in haar eerste jeugd werd omgeven met een stralenkrans van moed, beleid en trouw, ontelbare malen is er verre van het vaderland gelegenheid geweest om het kruis harer orde voor uitmuntende daden, waarin die krijgsmansdeugden hadden geschitterd, toe te kennen.»

De Militaire Willems-Orde is van haar oprichting tot nu geweest en zal ook in de toekomst blijven het hoogste sieraad voor vloot en leger, de machtigste prikkel, om allen in den oorlog aan te sporen tot schitterende daden van zelfopoffering en vaderlandsliefde, het ideaal van den Nederlandschen krijgsman. Daarvoor getuigen de nagenoeg ongewijzigde bepalingen der wet van 30 April 1815, het cijfer, waartoe de benoemingen op heden zijn geklommen, benevens het schitterende, overrijk geschakeerde chaos van wapenfeiten, waaraan duizendtallen van namen herinneren.

Den Koning-Grootmeester, slechts weinige jaren jonger dan de instelling der Militaire Willems-Orde, nog altijd met dezelfde nooit verminderde belangstelling beziel, waar het geldt om, ingevolge de grootsche instelling van zijn Koninklijken grootvader, daden van moed, beleid en trouw te waardeeren en te beloonen — moet het een trotsche voldoening zijn, dat door HoogstDeszelfs vader, toen reeds in Spanje met roem overdekt, door den ridderlijken held van Quatre-Bras en Waterloo de hoogste onderscheiding in de oudste Nederlandsche Orde het eerst en ten volle is verdiend, dat aan hem het eerste Grootkruis is toegekend.

Zestien jaar later werden op voordracht van 's Konings vader, aan prins FREDERIK DER NEDERLANDEN wegens zijne groote verdiensten bij de voorbereiding en de hulp tot leiding van den Tiendaagschen veldtocht, de versierselen van Grootkruis-Ridder verleend.

Zoo zijn het ook in de negentiende eeuw, zoowel als in vroegere tijden, de Oranje-vorsten geweest, die aan het hoofd van het Nederlandsche leger hebben geschitterd door Moed, Beleid en Trouw.

Op den 75-sten gedenkdag van haar bestaan brengen wij het Koninklijk Besluit in herinnering, waarbij de eerstelingen der Militaire Willems-Orde zijn gewijd.

De inhoud van het Koninklijk Besluit dd. 8 Juli 1815 n°. 15 luidde:

Wij WILLEM, bij de Gratie Gods, KONING der NEDERLANDEN, PRINS van ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG van LUXEMBURG, enz. enz. enz.

Gezien de wet van den 30sten April 1815, houdende instelling der Militaire Willems-orde;

En willende den luister der orde vestigen, door hare eerste decoratiën te schenken aan de Veldheeren en Krijgslieden, wier beleid en moed het grondgebied der Nederlanden verlost, en den algemeenen Vijand op eene onherstelbare wijze vernederd hebben.

Hebben besloten en besluiten:

Te benoemen, zoo als bij deze benoemd worden.

Art. 1.

TOT GROOTKRUISEN:

Onzen beminden Zoon den Prins van Oranje.

Z. K. H. Prins *Wilhelm* van Pruissen.

Den Veldmaarschalk Hertog van *Wellington*.
 Den Veldmaarschalk Prins *Blücher von Wahlstadt*.
 Den Generaal Grave von *Bulow-Dennewitz*.
 Den Generaal Grave van *Gneisenau*.

Art. 2.

TOT KOMMANDEURS:

Onzen beminden Zoon Prins *Frederik*.
 De Luitenant-Generaals *Chassé*,
                                           Collaert en
                                           De Perponcher.
 De Generaals-Majoor *de Constant Rebecque* en
                                           Trip.

Art. 3.

TOT RIDDERS VAN DE 3de KLASSE.

De Generaals-Majoor *Ghignij*,
                                           W. van Byland,
                                           van Reede,
                                           van Panhuys,
                                           Daubremé,
                                           von Valentini,
                                           Kruse.

De Kolonels *Detmers*,
                                           Prins van *Saxe Weimar*,
                                           De Bruyn,
                                           Erfprins van *Nassau Weilburg*,
                                           Du Caylar.

De Luitenant Kolonels *Boreel*,
                                           Mercx, (ligte dragonders).
                                           Westenberg,
                                           Van der Sande.

Majoor *la Sarraz*,
                                           Stegman.

Den Luitenant *Webster*.

Art. 4.

TOT RIDDERS VAN DE 4de KLASSE.

Den Kolonel *Wauthier*.
 De Luitenant Kolonels *van Hooft*,
                                           Van Limburg Stirum.
 De Majoors *Crocquebourg*,
                                           Lemmers,
                                           Ampt en
                                           Bryas.

Het tegenwoordig besluit zal worden gebracht ter kennis van een iegelijk der benoemden en van den Kanselier der Militaire Willems-orde; welke tevens wordt geautoriseerd om aan de voornoemde Ridders der onderscheidene Klassen hunne respectieve decoratiën, zoodra mogelijk, te doen toekomen.

Gegeven te Amsterdam, den 8sten Juli des jaars 1815, het tweede van Onze regering.

(geteekend) WILLEM.

Van wege den Koning,

(geteekend) A. R. FALCK.

Den 30sten Juli 1815 des middags stonden de Nederlandsche troepen — reeds eenmaal mochten wij het in dit tijdschrift verhalen (1) — die in Parijs en omstreken waren gekantonneerd, in groot tenue geschaard op den straatweg van St. Denis naar Epinay. Door een breeden stoet van vorstelijke personen en officieren gevolgd, verscheen de prins van Oranje, later koning WILLEM II, te paard, getooid met het breede lint der Militaire Willems-Orde, waarboven de gewonde arm in een zwarten doek. De prins reed in galop, onder militaire muziek en trompetgeschal langs de gelederen. Vervolgens vereenigden zich ruim vijftig der tachtig benoemden (bij 's Konings Besluiten van 8 Juli n°. 15 en n°. 16) vóór het front, waarop Oranje hun den gevorderden eed afnam en sprak:

»Dappere krijgslieden, welke volgens de reeds bekend gemaakte besluiten van den Koning tot ridders van de Militaire Willems-Orde benoemd zijt! Mij staat de aangename taak voor om U dit eereteeken plegtig uit te reiken. In de dagen van den 16den en 18den Junij hebben de Nederlanders aan Europa getoond, met welken moed zij voor de onafhankelijkheid van hun Koning en Vaderland streden; deze hebben met genoeg en dankbaarheid gezien, welk een steun zij in het Nederlandsche leger hebben. Om Uw uitmuntend gedrag in den veldtocht en om U zijne dankbaarheid te betoonen, heeft de Koning U de Militaire Ridder-Orde geschonken. Beijvert U door Uw gedrag bij elke gelegenheid, zoowel in vrede als in oorlog, te toonen dat Gij dit eereteeken waardig zijt, en dient altoos Uwe kameraden tot een voorbeeld van moed en trouw.»

De geestdrift, welke de Militaire Willems-Orde in het vaderland en bij de krijgsmachten der bondgenooten wekte, en het ongeduld der versierden om daarmede te prijken waren zoo groot, dat enkel de briefwisseling der commandeerende officieren met de vorstelijke opperbevelhebbers, den prins van Oranje en zijn broeder, betreffende de toegekende maar nog niet ontvangen versierselen der orde door de ridders, wier getal in den loop van 1815 tot 928 was gestegen, een lijvigen bundel vormt. Bij gebrek aan tijd en hulp-

(1) *De Grondwet der Militaire Willems-Orde*, naar aanleiding van het geschrift »Voorheen en Thans'', 30 April 1815/85 door den gepens. Luit.-Kol. van het N.-l. Leger J. J. W. E. VERSTEGE. *De Militaire Spectator* 1886.

middelen tot aanmaak in het vaderland, had een extra-bestelling van kruisen en van ridderlint plaats, en wel te Parijs, in het hart van het overwonnen Keizerrijk!

Na vijf-en-zeventig jaren heeft het getal binnen- en buitenlandsche leden der Orde ruim 5000 bereikt, namelijk: 46 Grootkruis-Ridders, 77 Commandeurs, 340 Ridders van de 3de, en 4554 Ridders van de 4de klasse.

Behalve Zijne Majesteit de Koning is geen enkele Nederlandsche Grootkruis-Ridder meer in leven.

In de zomermaand van 1865 werd de 30ste April 1815 feestelijk herdacht te Leiden, in tegenwoordigheid van Zijne Majesteit den Koning-Grootmeester, van Zijne Koninklijke Hoogheid Prins FREDERIK DER NEDERLANDEN en de andere prinsen van den bloede.

Het zeventig-jarig bestaan der Militaire Willems-Orde herdacht de gepensioneerde luitenant-kolonel VERSTEGE door zijn voortreffelijk geschreven gedenkboek »Voorheen en Thans''. Twee andere ridders der orde, de kapiteins der infanterie van het Nederlandsch-Indische leger L. F. A. WINCKEL en G. B. HOOLJER, vestigden door een nieuwe uitgave de aandacht op het driekwarteeuw-feest van Nederland's oudste ridderorde. De bekwame Schrijvers adelden hun doel, door even als de heer VERSTEGE had gedaan, de opbrengst te bestemmen voor de Weduwen- en Weezenkas van de Koninklijke Vereeniging »Het Eereteeken voor belangrijke Krijgsverrichtingen'' te 's-Gravenhage.

Hun uitermate schoon gedenkschrift bevat een inleiding, een historisch overzicht en drie hoofdstukken met de opschriften Moed, Beleid en Trouw. Binnen een bestek van tweedehalf honderd bladzijden boekten zij een volledige geschiedenis der orde, en brachten zij nagenoeg alle krijgsgesbeurtenissen in herinnering, waaraan onze krijgsmachten sinds 1815 hebben deelgenomen en daden verricht, ter belooning waarvan de orde is ingesteld. Niet dor verhalend maar immer boeiend, het geheele hart leggende in den rechtmatigen trots, waarmede zij die grootsche feiten ontwikkelen, voeren zij ons op de velden van Quatre-Bras en Waterloo, maar ook naar Raevens, Kermpt, Hasselt en Leuven, en in den zoo roemrijk verdedigden Vijfhoek aan de Schelde. Aan de hand der Schrijvers bezoeken wij Algiers, de wateren van Japan en het zonnige Insulinde. Bezielend en vol Oosterschen gloed schilderen zij de voornaamste feiten van uitstekenden moed, van beleid en trouw uit de oorlogen van Sumatra, Bali, Borneo, Celebes, de Molukken en elders. Zij schetsen nieuwe tafereelen uit de omtrekking en de verovering der onneembaar geachte stelling van Djagaraga, waaraan de namen zijn verbonden van de dappersten en grootsten onzer Indische legerhoofden. Zij scharen hunne lezers om den beruchten Atjehschen Missigit, en doen ons de bestorming bijwonen der geduchte stellingen van Lemboe, behoorende tot de schoonste bladzijden uit de nieuwste geschiedenis der Militaire

Willems-Orde. Onder hun gehoor voelen en beseffen wij te ernstiger, hoe welverdiend dat kleinood van onvergankelijke waarde prijkt op de borst van hen, die zich onderscheidden in den bloedigen, nu bijna twintigjarigen en nog onvolstreden oorlog op de noordwestkust van Sumatra: een tijd van vele, immer duur gekochte overwinningen, van onnoemelijke krachtsinspanning, maar ook een tijd, rijk aan tegenspoed en nooit gedachte teleurstellingen.

De Heeren WINCKEL en HOIJER hebben door hunne feestuitgave een ridder-congres geopend en daaraan een tentoonstelling van bijzondere krijgsdaden verbonden, in den geest van het nog slechts éénmaal gevierde jaarfeest der orde. Zonder het spreekgestoelte te beklimmen, treden zij voor het Kapittel op als historiograaf; daden en krijgsverrichtingen latende getuigen voor zichzelf, geven zij verslag van al hetgeen belangrijks in den tijdkring sinds het bestaan der orde is voorgevallen.

Als in een visioen zien wij alle tot ridder geslagenen in een grootsche feestzaal samenvloeden. De trotsche bogen van het gebouw, herinnerende aan den tempel der Gulden Vlies-wijding door den machtigen hertog van Bourgondië, komen nog forscher uit onder de rijke versieringen. De ontzachlijke lengte der pilaren wordt gebroken door grootsche draperieën van onze driekleur, oranjevlaggen, vaalgeele, roode en witte vaandels met en zonder mahomedaansche zinnebeelden, van de kapiteelen afhangende; door de wapenschilden van het Koningshuis, van de gewesten en koloniën. 't Schijnt wel, alsof de volle wapenpracht uit het Nationaal Museum aan den Amstel, uit de zalen en galerijen van het Koloniaal Militair Invaliden-Huis te Bronbeek naar deze ridderhalle zijn overgebracht. De Faam, in een stralenkrans nederdalende uit het dakgewelf; wapenrekken met de degens van vorstelijke bevelhebbers en van aanvoerders, die zich uit nederigen stand den weg tot roem hebben geopend; hoekversieringen en tropeeën van Europeesche geweren en Indische wapenen, kurassen, krissen, koppensnellers en lila's, sabels en madouws, schilden, lanssen, pijlen en bogen, enterhaken, klewangs en ander moordtuig uit alle streken van het Oosten, standaarden en liebaarden — alles blinkende in zonnegloed! Aan den ingang der feestzaal, een kolossaal bronzen beeld van den oorlogsgod, met het opschrift:

»'t Is Mars, wiens heldenvuist het oorlogslot besluit.»

In het midden een dubbele rij van vuurmonden, waartusschen, in marmer gehouwen of in gips gegoten de borstbeelden der Grootkruis-Ridders van de orde, opklimmende tot den Koninklijken stichter en zijne Doorluchtige zonen. Achter in de zaal, een troon van purper en goud, van wit fluweel en azuurblauwe zijde met Neerlands wapen onder den troonhemel, aan beide zijden geflankeerd door de vaandels van afdeelingen en korpsen, die bijzonder in den oorlog hebben uitgemunt, en daarom werden versierd met het teeken der Willems-Orde of met krijgsmédailles. Hoog boven den troon, een reusachtige krans van eikenloof, omslingerd door een zilveren lint, fonkelend

van de door drie koningen ingestelde ridderteekenen en kruisen, en gedekt door een gouden kroon. Vóór den troon prijken op een met witte rozen en palmen bestrooide tafel de met gouden gespen gesloten registers der orde. Onder langs de wanden en in de nissen achter de pilasters, sierplanten, bloemen, oranjeboomen en Oostersche gewassen; hooger, reikende tot de dakbogen, op de wit gepleisterde muren, in goud, de duizendtallen namen van de leden der orde.

Bij de schilderijen in de feestzaal onderscheiden wij onzen Heldenkoning te Waterloo, uit het Paviljoen te Haarlem, de overgave van Hasselt, de brandende puinhoopen der citadel van Antwerpen, de omtrekking en bestorming van Djagaraga, afkomstig van de Koninklijke Militaire Academie, welke aldaar in zoo menig jeugdig hart den drang heeft doen ontvonken tot uitstekende verrichtingen. Onder de muurschilderingen trekken inzonderheid de aandacht die, waarbij tot leidraad hebben gediend de schetsen van den heer HOYNCK VAN PAPENDRECHT — zijn voorzaat, de luitenant-kolonel HOYNCK VAN PAPENDRECHT werd in 1815 gedecoreerd met de 3de klasse der Militaire Willems-Orde — in BRUINSMA's beschrijving als deelnemer aan de verovering van Atjeh's groote Missigit, en de dichterlijke voorstellingen in het gedenkboek van de kapiteins WINCKEL en HOOIJER, die zelf de krijgstochten naar Samalangan, in de XXII en XXVI Moekims hebben bijgewoond.

Onder de tropeeën hangen medaillons van witte en donkerblauwe zijde met een schier volledige vermelding der voornaamste strijdplaatsen sinds 1815 — slechts één enkele, de krijgstocht van des Eersten Koning WILLEM's zonen naar Brussel in 1830 valt niet in het oog — en de namen van hen, die zich aldaar het meest onderscheidden, van Vorst tot onderdaan, van vlootvoogd of legerbevelhebber tot den eenvoudigen matroos of soldaat. Noode missen wij op het medaillon van Quatre-Bras en Waterloo de vermelding van Oranje's trouwen helper, baron DE CONSTANT REBECQUE.

In de zaal bewegen zich in een onafzienbare stoet drie geslachten: helden van Nederlandschen bloede en van vreemde geboorte; keizers en koningen, hertogen en prinses, officieren van alle wapens en dienstvakken, allen met de eereteekenen der orde versierd; een tal van gedecoreerden van minderen rang, Oosterlingen met het kruis van Moed en Trouw — in bonte mengeling van uniformen en kleuren, allen spoedende naar den troon om hulde te brengen aan den Koninklijken Grootmeester, den laatsten mannelijken vorst uit het roemrijk stamhuis van Oranje, om wien zich grootofficieren scharen met de leden van het kapittel der Orde.

Het zinnebeeldig congres der heeren WINCKEL en HOOIJER leert, zooals zij zich ten doel hebben gesteld, dat in het begin onzer eeuw uit de oude Republiek een Koninkrijk is verrezen met een grondgebied, meer dan dubbel zoo groot als het vroegere gemeenebest in Europa; dat Neerlands volk nog altijd is als weleer, klein in getal, maar steeds bereid om goed en bloed voor de vrijheid ten offer te brengen; steeds gereed om op de roepstem

van den geliefden Vorst uit het aloude Oranje-Huis het zwaard te omgorden; nimmer weifelend, waar 't er op aankomt zijn eer en onafhankelijkheid te verdedigen. De door hen tentoongestelde wapenfeiten bevestigen, dat in ons volk, al moge het geen overwicht meer in de schaal leggen, waar het een beslissing omtrent de statenverhouding in Europa geldt, nog altijd de deugden schuilen, die onze voorvaderen, zoo ter zee als te land, met onverwelkbaren roem hebben overdekt. Mits een beleidvolle staatkunde volgende en door een doeltreffende regeling van 's lands defensie voorbereid tot het keeren van vreemd geweld, voorspelt hun gedenkboek, dat te allen tijde Neerlands volk moedig en trouw 's Konings wapenspreuk zal weten te bevestigen.

De namen der afgestorven leden, welke door de feestzaal van 30 April ruischen, en de helden, die zich daar rondbewegen, hebben gedurende de laatste vijf-en-zeventig jaar gebeurtenissen en oorlogsfeiten geboekstaafd, minstens even roemrijk als hetgeen de geschiedrollen van vorige eeuwen verhalen; zóó schitterend als maar zelden voorkomen in de krijgshistorie van andere volkeren.

Het onberispelijk schoone feest-programma der heeren WINCKEL en HOOIJER toont wat het denkbeeld van koning WILLEM I in 1815 heeft gewrocht tot verheffing onzer krijgsmachten, tot aankweeking van groote daden, tot handhaving van Neerlands naam en van het koninklijk gezag in Europa en in de Koloniën. Elke verdere opwekking is overbodig om den arbeid der feestredenaars ter hand te nemen: tevens wel te doen aan de weduwen en weezen van hen, die het bezit van krijgsmansdeugd met hun leven hebben bezegeld. Leering en eerbied kweekt het gedenkboek van WINCKEL en HOOIJER, bij lezing waarvan het oog tintelt en het hart bonst. Telkens stellen zij in het licht de wisselwerking der krijgsmachten in Nederland en in de tropen; zij vergelijken den moed, het beleid, de trouw onzer Hollandsche en in den Sunda-archipel gebruinde soldenieren, met de in Moskou's vlammen verstaalde scharen van het Eerste Fransche Keizerrijk en de breedgeschouderde, blonde Pommeranen op het eind van de achttiende eeuw.

Ontdekken wij dan eerbiedig het hoofd voor de kinderen van het eigen land en voor de krijgskameraden vér over de zee, die strijdend vertolkten hun trouw aan plicht, daarmede hun trouw aan God. Wij zeggen het toch den Schrijvers na: van het zinrijk opschrift der thans vijf-en-zeventig-jarige Militaire Willems-Orde is Moed schoon, schooner nog is Beleid, maar het schoonst is de Trouw!

Venlo, 30 April 1890.

EENE BIJDRAGE TOT NEERLANDS KRIJGSGESCHIEDENIS.

(Vervolg van N°. 4, bladz. 225.)

(Met 1 overzichtskaart en 2 schetsen.)

De linie was bezet met 10 bataljons infanterie en 16 eskadrons. Deze troepen stonden onder de bevelen van Prins LODEWIJK FREDERIK VAN SAKSEN-HILDBURGHAUSEN, die, den 27sten Mei 1747 te Westwezel gekomen, tot den 24sten Juni d. a. v. de Schelde-forten en Zandvliet had gedekt, maar toen naar Zundert had moeten vertrekken. Hij was naar die zijde gedetacheerd, omdat men na de nederlaag der verbondenen bij Lafeld, niet juist wist naar welke zijde de vijandelijke wapenen zich zouden wenden en in elk geval ook in het westen eenigen tegenstand wilde kunnen bieden. Die bezetting der linie had tezelfder tijd, dat de Franschen vóór de vesting verschenen (12 Juli), plaats gehad. Men kan rekenen, dat die macht $\pm$ 9000 man (1) groot was. Steenberg en had een voldoende bezetting. De troepen aldaar wisselden nog al eens af en bestonden dikwijls uit »debris" der regimenten, door CRONSTRÖM uit de linie of de vesting er heen gezonden. De commandant was de Kolonel VAN LIJNDEN VAN BLITERSWIJK (2).

(1) Op deze sterkte werd ten minste door CRONSTRÖM gerekend in zijn lijst van de benoodigde provisie, den 22sten Juli 1747 aan de gedeputeerden VAN HAREN en VERELST gezonden. Er zullen dus ook eenige non-combattanten bij zijn geweest.

(2) Ter wille der volledigheid is het niet onnoodig hieronder na te gaan hetgeen door den Heer VAN SUIJPESTEIJN omtrent de bezetting der stelling Bergen-op-Zoom—Steenbergen wordt medegedeeld. Op bladz. 116 lezen wij: »de linie van Steenberg en, met de drie grootte forten werd op de eerste tijding, dat Bergen-op-Zoom werd bedreigd, bezet door ruim 13.000 man onder den Luitenant-Generaal Prins LODEWIJK FREDERIK VAN SAKSEN-HILDBURGHAUSEN, die eerst onlangs in Statendienst was getreden."

»Bergen-op-Zoom, met eene bezetting van ongeveer 5000 flinke soldaten, stond onder het bevel van den Gouverneur Prins WILLEM LODEWIJK VAN HESSEN-PHILIPSTHAL."

»Bovendien was er nog een legerkorps van 15.000 man geposteed tusschen Zevenbergen en Breda, dat onder den Vorst VAN WALDECK het hoofdkwartier in Oudenbosch had gevestigd. Die stelling van Bergen-op-Zoom, in de ruimste mate voorzien van geschut, ammunities en levensmiddelen, waar bovendien alles, zonder eenige stoornis van den vijand, dagelijks kon aangevoerd worden, terwijl de inundatie volkomen was gesteld, met de beschikking over de ruim 33.000 man sterke bezetting, mocht zonder twijfel als onneembaar worden beschouwd."

In deze opgave ontbreken datums. De aanhef alleen geeft eenige aanwijzing; daar toch wordt gezegd: »op de eerste tijding dat Bergen-op-Zoom werd bedreigd," nadat even te voren was meegedeeld, dat »LÖWENTHAL den 12den Juli 1747 vóór Bergen-op-Zoom verscheen." Ook het

Als opperbevelhebber over al de troepen, steden, sterkten en forten van af de Schelde tot aan de Maas, met name Lillo, onderhoorige forten en Bergen-op-Zoom tot aan Grave, en van de verdere troepen, welke alsnog derwaarts zouden worden gezonden, was aangesteld de Generaal Baron IZAAK VON CRONSTRÖM. Dit was geschied op voorstel van Prins WILLEM IV, in overleg met den Raad van State.

Het is ons bekend, dat de Generaal den 22sten Januari 1662 in fort Avesta in Dagle-Carlle was geboren; hij had dus, toen hem dat gewichtig commando werd opgedragen, den hoogen ouderdom van ruim 85 jaren bereikt. In zijne missive van den 16den September 1747, dienende ter kennisgeving aan den Griffier FAGEL van het verlies van Bergen-op-Zoom, zegt hij aan het slot: »Ick hebbe in 't eynde van 't jaer van 1744 reeds versogt om gedispenseert te wezen in campagne te dienen, om reede van myne hoogen ouderdom en voornamelijk wegens myne toenemende doofheid en swakheid; hetselve versook ben ik tegenwoordig nog doende aan syne Doorluchtige Hoogheid den Prins Stadhouder." WILLEM erkent zelf »den Generaal met veel moeite te hebben gepermoveert om het commando te Bergen-op-Zoom op zig te neemen als excipieerende op een ouderdom van 87 (?) jaaren en doofheid" (1). Van deze aanstelling kennis gevende aan den Vorst VAN WALDECK zegt de Stadhouder o. a. in zijne desbetreffende missive dd. 20 Juli 1747, dat »après meure deliberation avec le conseil d'Etat nous avons resolu ensemble que le commandement en chef de toutes les troupes sur cette frontiere depuis l'Escaut jusqu'à la Meuse c'est à dire depuis Bergen-op-Zoom jusqu'à Grave seroit confié au General CRONSTRÖM," in zijn schrijven

woordje »bovendien," waarmee de derde alinea begint, doet zien, dat het daar bedoelde legerkorps te Oudenbosch aanwezig was »op de eerste tijding" enz.

Op bladz. 122 vinden wij eene nadere aanwijzing. Daar zegt de geachte spreker, dat er op 15 Juli 1747 in Bergen-op-Zoom waren 9 bataillons en 2 escadrons, te stellen op ongeveer.... 5000 man.

In de linie 10 bataillons en 16 escadrons, te stellen op..... 7000 »

Te Oudenbosch onder von SCHWARTZENBERG 13 bataillons en 20 escadrons... 9000 »

Dus in en rondom Bergen-op-Zoom..... 21000 man.

De eerstgenoemde opgave spreekt van 33.000 man, de tweede van 21.000 man op een nagenoeg gelijk tijdstip.

Op bladz. 116 wordt meedeeld, dat de linie van Steenberg »op de eerste tijding dat Bergen-op-Zoom werd bedreigd (12 Juli)" werd bezet door 13.000 man; op bladz. 122 zegt de geachte spreker, dat op den 15den Juli — dus 3 dagen na de berenning — aldaar 7000 man aanwezig waren.

Volgens eerstgenoemde bladzijde bevindt zich de Vorst VAN WALDECK met 15.000 man tusschen Zevenbergen en Breda, hoofdkwartier Oudenbosch. Volgens de laatstgenoemde bladzijde is op den 15den Juli von SCHWARTZENBERG aldaar met 9000 man, terwijl op bladz. 117 nog eens wordt meedeeld, dat de Vorst VAN WALDECK te Oudenbosch was aangekomen.

Wij kunnen niet anders dan constateeren: dat deze mededeelingen elkaar tegenspreken, dat Oudenbosch niet ligt tusschen Zevenbergen en Breda, dat de Vorst VAN WALDECK, zooals straks zal blijken, in het geheel niet te Oudenbosch is geweest, dat op den 15den Juli — den datum door den Heer VAN SJPSTEIJN genoemd — zich aldaar nog geen troepen bevonden, maar deze eerst den 3den Augustus op de heide ten zuiden van die plaats aankwamen en dat er op eerstgenoemden datum geen 21.000 man (bladz. 122), veel minder 33.000 man (bladz. 116), maar slechts ± 14 000 man ter beschikking waren.

(1) WAGENAAR, *Nalzingen*, bladz. 427.

aan denzelfden dd. 24 Juli d. a. v. er bijvoegende, dat hij en de Raad aan den Generaal dit voorstel hadden gedaan »malgré son grand âge." Het kan dan ook redelijk wel als een feit worden beschouwd, dat CRONSTRÖM bezwaren heeft gemaakt die betrekking te aanvaarden, hetgeen ten overvloede nog blijkt uit zijn verklaring aan den kriegsraad, ingesteld naar aanleiding der overrompeling van Bergen-op-Zoom, o. a. luidende: dat hij »reeds sedert 't einde van de campagne 1745 is gedispenseert geweest om in campagne te dienen, en 't welk hy ook heeft gerepraesenteert toen Zyne Doorluchtigste Hoogheit behaegde hem op te dragen het commando en cheff tusschen de Maes en de Schelde" enz. (art. 110).

Hij was zwaar rheumatisch en jichtig, kon bijna niet loopen, had zijn geheugen verloren en was niet in staat eenig inspannend werk te verrichten. Dit neemt evenwel niet weg, dat hij aan de regeering een tal van brieven heeft geschreven betreffende den stand van zaken te Bergen-op-Zoom, welke evenwel wat taal, inhoud en belangrijkheid aangaat moesten onderdoen voor die van den Heer VAN HAREN, een feit, dat redelijk wel te verklaren is uit hetgeen wij van beiden weten.

Het ligt voor de hand dat een man, aan zoovele kwalen lijdende, zonder den steun te ondervinden van de veerkracht der jonge jaren, niet zeer gemakkelijk in den omgang zou zijn. Het is dan ook te begrijpen, dat een tijdgenoot hem »ce vieillard arrogant, irascible et capricieux" (1) noemt. Daar evenwel ter juister beoordeeling van een persoon eene mate van menschenkennis vereischt wordt, welke niet elk is gegeven, terwijl nog bewezen moet worden, of die tijdgenoot wel voldoende met den generaal bekend was, mogen deze woorden niet als onfeilbaar worden beschouwd.

Om maar iets te noemen: kan iemand, die zoo eerlijk voor zijn ongeschiktheid uitkomt, als de generaal dit deed, toen hij den stadhouder verzocht verschoond te mogen blijven van het hem toegedacht opperbevel, »arrogant" worden genoemd? Wat bleef er voor hem anders over dan te gehoorzamen? Moet het integendeel niet gewaardeerd worden, dat de oude man zoo eerlijk voor zijn onbekwaamheid uitkwam?

In zijne missive dd. 14 Juli gaf hij kennis aan den Griffier FAGEL »eindelijk" te Bergen-op-Zoom te zijn aangekomen »met een seer slegten Beurdman."

Hij nam het commando niet dadelijk over, maar wilde eerst, zooals hij schreef, »recognosceeren tusschen hier en Steenberg, daar ik morgen na toe gaa met den Heer VAN HAAREN, dewelke hier veel moeite doet voor 't gemeene best," en om, zooals hij den 19den d. a. v. er bijvoegde, »sooveel te beter van verscheide saaken vooraf kennis te hebben." De bij deze gelegenheid in het hoofdkwartier van den Prins VAN SAKSEN-HILDBURGHAUSEN gehouden conferentie werpt een eigenaardig licht op de opvatting van

(1) Jhr. VAN SLIPESTEIJN, bladz. 117.

sommige generaals in zake dienstverhouding en ondergeschiktheid. In de genoemde missive toch deelt CRONSTRÖM o. a. mede, dat toen een dispuut ontstond met de keiserlyke Generaal-Lieutenant PHILIBERT, waarby sig voegden den Hanoverschen Generaal-Majoor MONTIGNY, die sig sonder uitstel wilden retireeren, in het Eyland van ter Toolen, waarop ik absoluut declareerde, het niet te sullen toestaan, sonder verdere noodzakelykheid als dewelke die Heeren allegerde; sy lieten niet na daarop te insisteeren en hebbe gesezt: (hetgeene ik wegens myne hardhoorigheid niet gehoord hebbe, maar dat my naderhand door de Heer VAN HAAREN die daar present was is medegedeeld) *dat sy aan myne orders niet obedieeren souden, maar wel aan die van den Prins van SAKSEN-HILBURGHAUSEN, waaraan sy geassigneert waeren, den welken prins egter niet weygerde aan myne orders te obedieeren*, dog segde met een dat hy wegens onpasselykheid versogt te mogen retireeren na Tolen, dat hebbe ik niet raadsaam gevonden te weygeren, maar liever af te wagten wat hier op volgen zoude; die Heeren hebben my haare gravamina schriftelyk opgegeven, waarop ik tot twee reysen toe geantwoord hebbe."

»Eyndelyk heeft den Gen. Lt. PHILIBERT sig onder myne orders gerangeert en selfs gisteren hier by my een seer sobere maaltyd voor lief genomen, door dien ik geen equipage ter waereld hebbe, en van deesen en geen en het een en ander moet leenen, soodat dit dispuut geeindigt is, *dog weet ik niet of sy nog al niet sullen insisteeren.*"

Men vergete niet, dat deze mededeeling gedaan wordt door den opperbevelhebber over al de troepen, enz., in een officieel schrijven aan de regeering. Deze stelde de zaak in handen eener commissie, bestaande uit de gecommiteerden tot de militaire zaken — d. z. leden der Alg. Staten met de behandeling van die zaken belast — en uit leden van den Raad van State, een zeer gewone wijze van handelen, als hare Ho. Mo. niet dadelijk tot een resolutie wilden komen. Het komt ons voor, dat het beter zou geweest zijn, indien men den Stadhouder had uitgenoodigd aan zulke, vooral in tijden van oorlog gevaarlijke incidenten voor goed een eind te maken.

De generaal aanvaardde, ondanks zijn hoogen ouderdom, zijn gebreken en zijn tegenzin in de betrekking, blykens meergenoemde missive, met ijver zijn moeilijke taak. Wij kunnen niet beter doen, dan hieronder over te nemen, hetgeen hij dienaangaande zelf mededeelt, waaruit dan tevens blykt, hoe hij over den toestand der doode strijdkrachten dacht.

»Ick hebbe eenen dag geconsumeert met de reys naar Steenberg, en langs d'inondatien aldaar, langs de nieuwe Sluys, den Groenen dyk en Boomdyk te doen; op heeden ben ik langs d'attaque op de contrescarpe op het Banquet een tour gedaan en ook langs de linien, alwaar wel eenige swarigheid ontmoet hebbe, dog zoo groot niet als ik verwacht hebbe, soo dat ik niet twyffele of men sal hier nog een Fraye resistentie doen, indien ik myn goede wille aan alle andere te communicereen het gelyk sal kunnen hebben, en hebbe opentlijk verklaart overal waar ik occasie gehad hebbe,

dat ik hier liever myn leeven als de vesting en de linie soude willen verlaeten, maar tot het uysterste behouden tot conservatie van deese importante Frontier. Ik hoope in deese occasie gesecondeert te mogen worden en blyve met hoogagtinge," enz.

Het is duidelijk dat door de benoeming van dezen chef de positie van den Prins VAN HESSEN niet zeer gemakkelijk en zeer zeker niet aangenaam was. Er behoorde veel takt toe om in die omstandigheid de groote verantwoordelijkheid te kunnen dragen, verbonden aan de gewichtige betrekking van vestingcommandant. Hij was de eerste persoon na den chef en kon als zoodanig een grooten invloed ten goede uitoefenen. Heeft hij dien takt gehad, dien invloed uitgeoefend? Wij zullen trachten later op deze vragen eenig antwoord te geven.

Toen in het Maasleger achter Maastricht — bij Heer — geplaatst, de berenning van Bergen-op-Zoom bekend was geworden, werd door CUMBERLAND in overleg met den krijgsraad het besluit genomen een detachement van 10 bataljons — waaronder 5 Nederlandsche — en 12 eskadrons naar het westen te zenden, hetzij tot directen bijstand der belegerden, hetzij tot dekking der grenzen (1). Deze troepen, aangevoerd door den commandanten-chef der Staatsche krijgsmacht, den Vorst VAN WALDECK, kwamen den 21sten Juli te Venlo, hielden daar een dag rust, passeerden den 23sten d. a. v. de Maas en bereikten, over Eindhoven marcheerende, den 26sten Juli Nuland, alwaar zij tot den 29sten d. a. v. bleven. In een schrijven van 20 Juli gaf de Stadhouder aan den vorst o. a. den raad om met veel voorzorg te marcheeren, daar, volgens bij hem van den commandant van 's-Hertogenbosch ingekomen berichten, de Franschen aan de bewoners hadden gelast de wegen te verbreedden tot op 36 voet van af Eindhoven tot 's-Hertogenbosch; bovendien gaf hij hem te kennen, dat zijn macht versterkt zou worden met 3 Hessische en 2 Würzburgsche bataljons.

Den 30sten Juli evenwel werd door den vorst te Vught het commando over het toen 15 bataljons, 20 eskadrons en eenige artillerie sterk korps, overgegeven aan den Luitenant-Generaal VON SCHWARTZENBERG, die den 1sten Augustus te Breda kwam en zich den 3den d. a. v. legerde op de heide ten zuiden van Hoeven in de nabijheid van Rucphen en ongeveer een uur ten zuiden van Oudenbosch (2). De zooveel grootere sterkte kan verklaard worden uit de omstandigheid, dat niet alleen de bovengenoemde versterkingen zich bij het korps hadden gevoegd, maar de bij resolutie van 14 Juni 1747 van den Landgraaf VAN HESSEN, tevens Koning van Zweden, in dienst genomen 3000 man Hessische troepen (3) niet enkel uit de door

(1) Missive van den Stadhouder aan WALDECK, dd. 20 Juli 1747. (Rijksarchief.)

(2) Missives van den Luit.-Generaal VON SCHWARTZENBERG aan hare Ho. Mo. dd. 30 Juli en 4 Augustus (a. v.).

(3) Zie het register der secreete resolutie van het jaar 1747. (a. v.)

den Stadhouder genoemde 3 bataljons — van 800 man — bestonden, maar bovendien uit een regiment dragonders van 4 eskadrons à 160 paarden, een compagnie artillerie en 6 veldstukken.

Het commando over die troepen was dus in andere handen overgegaan en wel omdat de Vorst VAN WALDECK, te Venlo gekomen, aldaar de benoeming van den Generaal VON CRONSTRÖM tot opperbevelhebber vernemende, na eenige briefwisseling met den Prins, eigenmachtig zijn ontslag nam en naar zijne Staten in Duitschland terugkeerde, na van dit besluit den 28sten Juli uit Nuland zoowel aan hare Ho. Mo. als aan den Stadhouder kennis te hebben gegeven (1) en den 30sten d. a. v. het commando te hebben in handen gesteld van den oudsten luitenant-generaal.

Het is niet onnoodig het gebeurde met den vorst eenigszins nader te beschouwen, ook omdat het als eene bijdrage kan gelden tot de kennis der verhoudingen tusschen sommige hooggeplaatste personen in die dagen.

De Vorst VAN WALDECK werd den 24sten Januari 1747 door hare Ho. Mo. aangesteld tot generaal en chef voor de aanstaande campagne over de »Troupes van deezen Staat.» Dit was geschied ondanks krachtigen tegenstand van Groningen en Friesland. De verklaringen van de gedeputeerden dezer provinciën, op twee opvolgende dagen in de vergadering voorgedragen, waren vrij kras. In hoofdzaak kwamen zij neer op de omstandigheid, dat in het algemeen het in dienst nemen van vreemde generaals moest worden

(1) De kennisgeving aan hare Ho. Mo. luidt als volgt:

Hauts et Puissants Seigneurs.

Ayant vu par les arrangements pris, Les quels ne sont venu à ma connoissance, que Lorsque j'étois arrivé a Venlo avec le corps détaché de la grande armée que ma situation n'est pas telle presentement a pouvoir etre de quelque utilité pour le service de La Republique et de La cause commune; ainsi je me flatte, que Vos Hautes Puissances ne desapprouveroit pas, que je quitte l'armée, apres avoir remis Le commandement des troupes que Vos Hautes Puissances m'ont fait l'honneur de me confier au plus ancien Lieutenant-General.

Je prie Vos Hautes Puissances d'etre assurés, que je souhaite de tout mon coeur, que Le Ciel veuille conserver La Republique, pour La prosperité, de la quelle je m'enteresserai toujours infiniment ayant constamment l'Honneur d'Etre etc.

Aan Prins WILLEM IV schreef de Vorst:

Monsieur,

Nayant trouvé dans la lettre de V. A. la quelle m'a été remise le lendemain après mon arrivé ici, rien qui redresse le tort qu'on ma fait, j'écris aujourd'hui à LL. HH. PP. pour leur donner connoissance, de mon depart de l'armée pour me tirer chez moi. Je me tiens assuré que le parti que je prends ne sera point desapprouvé de ceux qui sont sensibles à l'honneur autant que je le suis. Si V. A. m'avoit repondu sur le deux lettres que je lui ai écrit avant qu'on avoit resolu de faire ce detachment de l'armée, et dans les quelles je lui ai marqué que je souhaiterois de prendre le commandement du corps le quel se devoit former pour couvrir la frontiere de ce coté ci, j'aurois pu prendre mes mesures a tems, mais certainement je ne pouvois pas m'attendre a un arrangement aussi peu usité que celui de vouloir laisser un general à l'armée ou il n'a plus de troupes a commander. Je n'entre point dans ce qui regarde l'utilité de l'employe du General CRONSTRÖM, le souverain peut en user à cet egard selon son bon plaisir, mais je ne puis me dispenser de dire à V. A. que quand même il ne peut etre aucun conflict de jurisdiction, entre ce general et moi, tant, que cette vilaine affaire, qu'il a avec le Colonel CORNABÉ relative à l'affaire de Fontenoi ne soit finie, ni moi, ni aucun autre peut avoir a faire avec lui d'aucune maniere. Je n'ai a ajouter que l'assurance de la consideration distinguée avec la quelle j'ai l'honneur d'etre de V. A.

(e. s.) CHARLES PR. DE WALDECK.

afgekeurd. Deze toch konden, als elders geboren en opgevoed en de taal niet verstaande, niet t'huis zijn in de »militaire huishoudinge en bestieringe van den Staat." Zij zouden geen voldoende »affectie" kunnen gevoelen voor een land, in welks belangen zij niet door aanmerkelijke bezittingen betrokken, maar waaraan zij alleen door hun jaarwedde gebonden zijn. Zij kunnen als elders »geetabliseert" niet ter verantwoording geroepen worden, zijn verder onkundig omtrent het terrein en de situatie der »Frontieren" van de Republiek, en hebben nooit »Legers en Chef" gecommandeerd. Dit alles gold ook voor den Vorst VAN WALDECK. Sedert deze aan het hoofd van het leger stond, waren slag op slag verliezen geleden. Wel kan men hem geen »wandevoir verwijten" of »personeele fouten of gebreken beneden eene Princelijke geboorte en opvoedinge," maar »het komt aan op verstand, oordeel en beleid, geschenk van boven en die de mensch buiten zijn schuld ontbreekt." De vorst werd »verdacht gehaat te zijn bij de Troupes, dezelve door zijne dispositiën, als niet met de vereischte voorzigtigheid gepaard, moedeloos te maken en weinig geneigt te zijn het zijne toe te brengen tot de harmonie, die in een Leger, dat uit vele natiën bestaat, de ziele is van alle operatiën en het fundament van het krijgsgeluk."

Frieslands gedeputeerde verklaarde ten slotte, dat hij niet verantwoordelijk wilde gesteld worden voor de gevolgen der benoeming.

Op beide verklaringen viel geen resolutie. Holland, Westfriesland, Zeeland en Utrecht maakten bezwaar, ze ongewijzigd in de notulen op te nemen, hetgeen blijkbaar toch geschied is.

Het is opmerkelijk, dat juist de twee noordelijke provinciën zulk een heftig verzet tegen die benoeming aantekenden. De krasse uitingen der gedeputeerden doen onwillekeurig aan bijoogmerken denken. De archieven dezer gewesten zouden misschien hieromtrent eenige opheldering kunnen geven.

Het schijnt, dat de Regeering door beloften aan WALDECK gebonden was, ten minste ook hierover werd door Groningens gedeputeerde gesproken. De benoeming werd goedgekeurd en de vorst kwam mitsdien aan het hoofd der Staatliche krijgsmacht.

Sommige artikelen zijner instructie bewijzen, hoezeer men er op bedacht was er voor te waken, dat de troepen der Republiek in gelijke conditiën zouden verkeerden, als die der vreemde mogendheden. Zoo mocht de vorst volgens art. 6 »niet toelaten dat de Chef van de Geallieerde armee zig bemoeie met het detail van syn onderhebbende Troupes." Hij was dus niet alleen gerechtigd, maar zelfs verplicht zich tegen zulke bemoeienis te verzetten, eene bepaling, die, daar het woord *detail* niet voldoende de bedoeling omschreef, nog wel aanleiding tot ongenoegen kon geven.

Ook moest hij er voor zorgen, dat »de Troupes van den Staat niet beswaart werden in het stuk van den dienst meerder als andere Troupes van de Geallieerde Armee," en er voor waken, dat zij »genieten dezelve voordeelen

van quartieren en andere avantages, die bij de andere Troupes genoten worden" (art. 7).

»In het stuk van den oorlog en krijgsooperatiën zal hij volgen de ordres van den General commandeerende en Chef de Geallieerde armée (art. 3); dog zal hij niet te min vigileeren, niet alleen voor den dienst, maar ook voor de Hoogheid en digniteit van den Staat (art. 2), bijzonder attentie geven op de securiteit van de Frontieren van den Staat, en wanneer het noodig geoordeelt word, meerder guarnisoen in eenige plaatsen van den Staat te leggen, zal hij zorge dragen dat daar toe geëmployeerd werden van de Troupes van den Staat" (art. 4).

Neemt men nu in aanmerking, dat blijkens de secreete resolutie van 9 Januari 1747, regelende de »mesures voor de aanstaande campagne" en het »getal van Troupes en haar compleetheid" door elk der verbonden mogendheden te leveren, het contingent der Republiek 40.000 man groot was, en dat — aangezien volgens art. 5 der onderlinge overeenkomst, de garnizoenen buiten dit contingent vielen — de vorst dus kon eischen, dat die 40.000 man compleet aanwezig waren, dan is het niet te ontkennen, dat hij een vrij onafhankelijk en gewichtig commando had. Blijkens genoemde secr. res. bestonden die 40.000 man uit 36 bataljons, met een sterkte — »tout compris" — van 860 man, 46 eskadrons à 186 paarden, 4 vrijcompagnieën à 160 man en 600 man artillerie. Volgens den sterktestaat, den 4den Juni door WALDECK aan hare Ho. Mo. ingezonden, was de cavalerie voltallig aanwezig, ontbraken er evenwel 8 bataljons, zoodat de macht, waarover hij het bevel voerde — het incompleet in aanmerking genomen — 27.000 man was, een sterkte, die de Staten verplicht waren aan te vullen, daar zij zich verbonden hadden 13.000 man meer te leveren.

Uit het bovenstaande volgt, dat dit commando den vorst een hooge plaats in de Republiek aanwees. Toch scheen hij niet tevreden. Hij zelf verklaarde later (1), aan den Prins te hebben verzocht, nog voordat er sprake van was een detachement tot hulp der belegerden naar het westen te zenden, dat hij gaarne bij de troepen »du coté de Bergen-op-Zoom" wilde worden geplaatst, meenende daar van meer nut te kunnen zijn; terwijl hij, nadat tot die hulp in beginsel was besloten, den Stadhouder had geschreven, het zijn intentie was die troepen zelf te geleiden (»et que mon intention étoit de l'y conduire moi-même"). Op beide brieven had WILLEM IV niet geantwoord. Zij waren trouwens overbodig, daar CUMBERLAND volgens art. 8 zijner instructie »ira de concert avec le General des Troupes des Etats generaux des Provinces Unies à l'armée alliée en tout ce qui regardera la sureté des Frontieres de la Republique" (2). De Vorst van WALDECK had ter zake

(1) Missive van WALDECK aan hare Ho. Mo. dd. 10 Augustus 1747, geschreven tot verklaring van zijn gedrag en als antwoord op de hem gezonden Resolutie dd. 2 Augustus t. v., rakende zijne demissie.

(2) Secr. Resolutie dd. 9 Januari 1747.

dus alleen met den hertog te maken. Door er dan ook herhaaldelijk op aan te dringen, verkreeg hij eindelijk het gewenschte commando.

Neemt men nu in aanmerking, dat bij het slechts 10 bataljons en 12 eskadrons sterk hulpkorps niet meer dan 5 Nederlandsche bataljons waren ingedeeld, dan moet men den Stadhouder gelijk geven, als hij in zijn missive dd. 20 Juli 1747 aan den vorst als zijn meening doet kennen: »je n'ai pas peu été surpris que V. A. ait demandé d'être chargé du commandement d'un si petit corps," terwijl hij er bijvoegt: »je crois devoir la prévenir que comme après meure deliberation avec le conseil d'Etat nous avons resolu ensemble que le commandement en chef de toutes les troupes sur cette frontiere depuis l'Escaut jusqu'à la Meuse, c'est à dire depuis Bergen-op-Zoom jusqu'à Grave seroit confié au general CRONSTRÖM. Elle sent bien que je ne puis pas sans causer une grande mortification à un general qui a blanchi parmi nos troupes *faire dechargement dans cette disposition*, ainsi supposant que V. A. ne voudra peut être pas se laisser commander par lui, j'ai cru devoir l'avertir de cette circonstance, afin qu'Elle puisse prendre ses mesures, et se determiner en consequence."

Hieruit kan bijna geen ander gevolg worden getrokken, dan dat volgens den Prins, de vorst in aanmerking wenschte te komen voor het commando, hetwelk aan den Generaal VON CRONSTRÖM was opgedragen. Dit zoo zijnde, kunnen ook de overigens overbodige brieven van den vorst aan den Stadhouder verklaard worden en is het te begrijpen, dat hij zijn hooge positie er aan gaf, oogenschijnlijk in ruil voor een vrij wat minder commando. Dat genoemde missive — door WALDECK te Venlo ontvangen — hem niet aangenaam was, lag voor de hand, maar dat hij nu niet officieel om ontslag vroeg — daar een terugkeer naar het leger te Heer voor hem misschien wel wat pijnlijk was — maar de troepen onderweg (te Vught) verliet, dat is minstens genomen vreemd te noemen (1).

Dat de vorst meende in aanmerking te kunnen komen voor een in zijn oog hooger bevel, dan hem was aangewezen, daarvoor was wel iets te zeggen. Hij kon als hoogste in rang van de generaals der Republiek, met eenig recht aanspraak maken op het zeer zelfstandig en gewichtig commando, dat zijn ontstaan te danken had aan de belegering van Bergen-op-Zoom. De vorst evenwel heeft door zijn handelwijze bewezen geen diplomaat te zijn geweest, ofschoon het mogelijk is dat hij zijn handelingen wel als die van zoo iemand beschouwde. Te ontkennen toch is het niet, dat hij geen rekening heeft gehouden met een factor, welke hem bekend kon zijn, nl. dat, naar het schijnt, Prins WILLEM niet op hem gesteld was. Toen WALDECK dan ook de benoeming vernam van een zijner onderbevelhebbers, die eenige jaren geleden reeds verzocht had vrij te inogen zijn van den

(1) Vergelijk WAGENAAR, *Nalezingen*, bladz. 428, waar men o. a. de mededeeling van den Prins vindt dd. 5 Augustus 1747 aan de Staten van Holland, door den Schrijver gelicht uit de »Aanteekeningen ter Vergadering van Holland" van gen. datum.

dienst te velde en die zich op dat oogenblik waarschijnlijk niet eens bij het leger bevond, moest hij wel, na het gebeurde, het leger verlaten. De eenigste weg daartoe was zijn eervol ontslag te vragen, onder een gemakkelijik te vinden geloofwaardig voorwendsel.

Prins WILLEM IV verklaarde 22 Juli 1747 aan hare Ho. Mo., dat hij het opperbevel, aan CRONSTRÖM gegeven, zeer noodzakelijk had gevonden, omdat hij voorzag dat »er differenten zouden ontstaan tusschen den Prins VAN SAKSEN-HILDBURGHAUSEN en tusschen den Prins VAN HESSEN-PHILIPSTHAL over het commandement, ingeval zig de eerste uit de linie naar de stad zoude moeten retireeren.” Het is mogelijk, dat er ook zonder retireeren »differenten” zouden ontstaan zijn en ook daarom moest er een opperbevelhebber worden aangesteld. En ofschoon de vorst hiervoor in aanmerking kwam, was de Stadhouder niet verplicht hem te nemen. Waarom echter den Generaal VON CRONSTRÖM gedwongen die betrekking te aavaarden? Er is bijna geen andere verklaring mogelijk, dan dat de Prins hoopte hierdoor den vorst te noodzaken der Staten dienst vaarwel te zeggen.

Op de missive dd. 28 Juli 1747 door den Vorst aan de Alg. Staten geschreven (1), gaven hare Ho. Mo. bij resolutie dd. 2 Augustus d. a. v. te kennen, dat zij »volkoomen disapproveeren, dat hy het Leeger heeft verlaaten, en het commandement van de Troupes onder syn orders gesteld, aan een ander heeft overgegeeven, sonder de minste kennisse daar van vooraf te hebben gegeeven aan haar Ho. Mo. of derselver permissie, of immers die van den Capiteyn Generaal van de Unie daarop te hebben afgewaght. En nadien daar uyt niet anders beslooten kan worden, als dat hy sigh weynigh geleegen laat leggen aan den dienst van de Republicq, waaraan hy sigh op soo een ongewoone en onbehoorlycke manier komt te ontrecken, haar Ho. Mo. hem van nu af aan houden voor gedimiteert en ontslaagen uyt den dienst en eed in qualiteyt als Generaal aan den Lande gedaan, in afwagtinge nochtans dat hy, volgens hetgeen waar toe hy sigh in den aanvangh van syne Employoy heeft verbonden, aan haar Ho. Mo. sal oversenden een Rapport of Journaal van het gepasseerde in het Leeger, geduurende den tyd voor welcke hy het commandement aldaar heeft waargenoomen” (2).

Als antwoord op deze resolutie schreef de Vorst de reeds genoemde missive dd. 10 Augustus 1747. Hij tracht daarin zijn handelingen te verdedigen en zegt o. a., na het gebeurde te hebben medegedeeld: »J'ai donc d'abord repondu à Mr. le Prince D'ORANGE, mais ayant écrit de main propre sans garder copie de ma lettre, je suis fâché de ne pouvoir pas la joindre; je me souviens cependant parfaitement des paroles dont je me suis servi, et que j'ai écrit entre autre chose que de *vouloir exiger de moi de retourner à l'armée* ou je n'avais plus de troupes à commander, ou de servir sous le

(1) Zie noot (1) bladz. 275.

(2) Rijksarchief.

General CRONSTRÖM *c'était me dire de quitter la service de l'Etat et que si cela n'était pas remedié à mon arrivée pres de Bois le Duc, ou j'esperois de trouver la reponse du Prince je quitterois l'armée, et remettröis le commandement au plus ancien general.*"

De door den vorst medegedeelde reden, nl. dat er te Heer geen troepen meer voor hem te commandeeren zouden zijn, daargelaten, is het besluit van WALDECK, dat zijn terugkeer niet goed mogelijk was, juist te noemen. Hij bekennt verder den Generaal v. BURMANIA naar den Stadhouder te hebben gezonden, ten einde met dezen ter zake te onderhandelen.

Het Journaal is door hem niet gezonden, omdat zijn aide-de-camp, de Kolonel CORNABÉ, die al de papieren van den vorst in bewaring had, den last had ontvangen zich »à vue" te begeven naar Willemstad en wel zonder dat men WALDECK daarmede in kennis had gesteld: »procedé dont on n'a peut jamais vu d'exemple." Wilde men den kolonel in de gelegenheid stellen rekenschap te geven van zijn papieren, dan zou de vorst niet in gebreke blijven hare Ho. Mo. ter zake te voldoen (1).

(1) De voorstelling, welke de Heer van SJPESTEIJN van het gebeurde geeft, komt ons blijkens het bovenstaande minder juist voor. Zoo deelt hij o. a. op de bladz. 116—118 mede, dat »dezelfde Generaal ISAAC BARON VAN CRONSTRÖM, die door den Vorst VAN WALDECK wegens ongehoorzaamheid en plichtverzuim bij Rocoux was aangeklaagd — welke zaak nog steeds hangende was gebleven — door den Prins van Oranje in overleg met den Raad van State den 12den Juli 1747 benoemd was tot opperbevelhebber in Bergen-op-Zoom en tot chef over alle troepen, steden en forten van Lillo tot Grave.

»Toen de Vorst VAN WALDECK te Oudenbosch gekomen de benoeming van zijn stokouden tegenstander vernam, beklagde hij zich bij den Prins, die hem antwoordde, dat CRONSTRÖM eenmaal benoemd was en daarin geen verandering kon worden gebracht.

»WALDECK, niet ten onrechte gekrenkt en weigerende nu onder den ouden man te dienen, trok met zijn Waldecksche troepen naar zijn staten in Duitschland en gaf het commando der overblijvenden aan den Luitenant-Generaal von SCHWARTZENBERG. Aan de Staten Generaal en aan den Prins gaf hij eenvoudig bericht, dat hij op marsch was naar Duitschland. Het vertrek van den dapperen en flinken man, het natuurlijk gevolg van de keuze van CRONSTRÖM tot opperbevelhebber, was een groot verlies voor Bergen-op-Zoom."

In de eerste plaats moeten wij er op wijzen, dat door den geachten spreker op bladz. 110 van het Verslag wordt medegedeeld, dat »na den slag bij Fontenoy door denzelfden Prins (lees: Vorst) VAN WALDECK officieel een klacht was ingediend tegen den Generaal von CRONSTRÖM." Daar nu hierboven ter zake van die klacht de slag bij Rocoux wordt genoemd, zijn twee gevallen mogelijk: er zijn twee klachten door den vorst ingediend in 1744 en 1746, of de Heer van SJPESTEIJN heeft zich vergist in de namen. Het eerste geval komt ons niet waarschijnlijk voor, daar de houding der Nederlandsche troepen bij Rocoux zeer wordt geprezen, terwijl bij Fontenoy hun gedrag laakbaar schijnt geweest te zijn en bovendien de oude generaal tijdens den slag bij Rocoux waarschijnlijk niet meer in het leger was.

In de tweede plaats is de Vorst VAN WALDECK in het geheel niet te Oudenbosch geweest, in de derde plaats kon hij zich niet »niet ten onrechte gekrenkt" gevoelen, daar, ofschoon hij in de termen viel voor het opperbevelhebberschap in het westen, Prins WILLEM IV door niets verplicht was hem te benoemen. In de vierde plaats is het vertrek van den vorst geen »natuurlijk gevolg" dezer benoeming, maar wel dat zijner eigen handelingen, terwijl in de vijfde plaats WALDECK waarschijnlijk *alleen* naar Arolsen is vertrokken, aangezien de twee bataljons van WALDECK ook na zijn vertrek nog zijn gebruikt, in de zesde plaats de brieven van den vorst aan de Algemeene Staten en aan den prins meer dan eene eenvoudige kennisgeving bevatten (zie noot (1) bladz. 275), en eindelijk in de zevende plaats de indruk, dien men van den vorst krijgt, van dien aard is, dat zijn vertrek geen »groot verlies voor Bergen-op-Zoom" kan genoemd worden.

Zooals reeds is meegedeeld (bladz. 114), plaatste de Generaal v. LÖWENTHAL zijn troepen van de Schelde tot aan de Zoom dicht bij de inundatie (1). Het was dus zijn plan het zuidoostfront aan te vallen. Hoe kwam de generaal tot die keuze? De reden ligt voor de hand: de vesting kon nergens anders met eenige kans van slagen worden aangevallen. De linie begon aan de Wouwpoort, zoodat het geheele noordfront niet in aanmerking kon komen; het westfront was door de Schelde gedekt, het zuidfront grootendeels ongenaakbaar door het daarvóór liggend drassig, bij hoog water onderlopend terrein, zoodat niets anders dan het zuidoostfront overbleef. Ook het Journaal zegt (bladz. 5): »elle (la Place) n'est absolument attaquable que par la partie d'en-deça, entre l'Escaut et les inondations de la Zoom, et c'est aussi la partie la plus forte et la mieux enveloppée d'ouvrages de dehors." De Generaal COEHOORN zal niet zonder reden dat front zoo sterk hebben gemaakt en ware het hem mogelijk geweest in 1747 een blik te werpen op de vesting en hare omgeving, zooals die zich voordeden aan den Franschen bevelhebber, het is aan te nemen, dat hij in dien toestand niets vreemds zou hebben ontdekt (2).

Reeds van het eerste oogenblik van aankomst af werd veel vuur uit de vesting ontvangen, waardoor evenwel weinig verliezen werden geleden. Den 14den verminderde dit vuur. Op dien dag waren de voorbereidende werkzaamheden afgeloopen en werd met de opening der loopgraven begonnen in den nacht van den 14den op den 15den door 2400 werkers, beschermd door 10 grenadier-compagnieën en 5 bataljons ter ondersteuning. Eenige

(1) Het is moeilijk uit de verschillende door ons geraadpleegde bronnen een goed denkbeeld te krijgen van den gang van zaken gedurende het beleg, zoowel bij den belegeraar als bij den belegerde.

De Heer VAN SIJPESTEIJN geeft veel algemeenheden en minder krijgskundige bijzonderheden dan de Heer BOSSCHA.

De *Europeesche Mercurius* daarentegen, als tijdgenoot, deelt vele details mee, waaruit met de noodige voorzichtigheid wel gevolgtrekkingen zijn te maken. Zeer uitvoerig is — wat den belegeraar aangaat — het reeds genoemde *Journal du siège*, dat terecht door den Heer VAN SIJPESTEIJN als zeer belangrijk wordt genoemd. Het is een dagboek door een deskundig ooggetuige, den Kolonel EGGERS, bijgehouden, waarin veel leerrijks en wetenswaardigs omtrent dienstregeling, loopgraven, batterijbouw, mijnarbeid, organisatie der verschillende aanvallen, enz. kan worden gevonden. Uit den aard der zaak wordt in dit werk niet veel licht verspreid over de handelingen van den verdediger. Alleen wordt hier en daar vermeld hetgeen ter zake bekend kan zijn. In het werkje bevinden zich vijf plannen, waarvan drie van het front van aanval, waarop zeer gedetailleerd zijn aangegeven niet alleen de aardwerken, maar ook de mijnen, welke beide partijen hebben doen springen, de plaatsen, waar de grachtsafdalingen zijn gemaakt, de vijf bresbatterijen en de bressen. Profielen evenwel hebben wij niet kunnen vinden. Hij, die het beleg tot het onderwerp eener bespreking kiest, kan uit dit Journaal veel wetenswaardigs putten en tot een vergelijking komen met tegenwoordige toestanden.

(2) Toch deelt de Heer VAN SIJPESTEIJN (bladz. 118) mee, dat de Generaal VON LÖWENTHAL op dit front zijn keuze vestigde »niettegenstaande de herhaalde vertoogen van den bekwamen Ingenieur LEFÉVRE, hetgeen niet weinig in het voordeel der belegerden bleek te zijn." Deze keuze wordt een fout genoemd en medegedeeld, dat »het begaan van zulke fouten nog mogelijk was, omdat kaarten en plannen niet voor ieder, allermint voor den vijand verkrijgbaar waren." Wij meenen te hebben aangetoond, dat die keuze niet alleen geen fout was, maar zeker ook niet veroorzaakt werd door het gebrek aan een goede kaart. De generaal handelde zoo, omdat hij niet anders kon.

hoogten, niet ver en ten westen van de Haas gelegen, »servoient d'épaulement contre le feu de la Place" (1). Daar achter werd begonnen met de zigzags, die toegang gaven tot de *eerste parallel*, welke aanvankelijk 600 toises (2) (1170 M.) lang was en later verlengd werd. Zij omvatte het gere-trancheerde kamp en de bastions Coehoorn en Pucelle. Gemiddeld 400 M. vóór den bedekten weg der vesting gelegen, begon zij links (in het westen) halfweg Borgvliet en het Slikfort, sneed den tegenwoordigen straatweg naar Antwerpen ongeveer bij het vereenigingspunt met de Nieuwe Dreef, liep rechtdoor naar den tegenwoordigen spoorweg, had daar en in het verlengde van de kapitaal van ravelijn Dedem een interval, »pour servir de débouché en cas que l'on voutut porter du monde en avant" (3), wendde zich vervolgens naar het verloop der vestingwerken meer noordwaarts, om een honderdtal meters voorbij het verlengde van de kapitaal van ravelijn Was-senaar te eindigen; de geheele lengte bedroeg $\pm$ 1600 M. Ongeveer 120 M. achter het interval was eene galg opgericht, op het plan van het journaal *La Justice* genoemd, welke thans op den spoorweg, vermoedelijk $\pm$ 300 M. ten noorden van de IJzeren brug zou hebben gestaan.

Er werd zeer stelselmatig en geregeld doorgewerkt.

Het getal werkers wisselde af, naarmate er te doen was, terwijl meestal 3 tot 6 bataljons als bedekking werden aangewezen.

Een maréchal de camp was leider van het geheel, terwijl bovendien één, en na 16 Augustus twee brigades werden ingedeeld. Al hetgeen door den aanvaller is verricht aangaande den bouw der parallellen, zigzags, batterijen, den mijnarbeid, de bekrooning van de mijntrechters en van den bedekten weg, de grachtsafdalingen, den bouw der bresbatterijen, het schieten der bressen, de orders en disposities voor den stormaanval, is uitgevoerd met eene kalmte, volharding en orde, dat het gelden kan als een type voor de toepassing der lessen, door VAUBAN gegeven.

O. J. A. SCHWARZ.

(Wordt vervolgd.)

(1) Journaal, bladz. 9. Wij hebben getracht (zie pl. IV bij n°. 2 en pl. V bij n°. 3) de ligging der loopgraven uit het Journaal over te brengen op de chromotopographische kaart op 1:25000 en op een kaart van HATTINGA, schaal 1:4700, waardoor het mogelijk is geworden met eenige kans op juistheid de ligging dezer werken te bepalen.

(2) 1 toise = 1.949 M.

(3) Journaal, bladz. 8.

HET ONTWERP-WETBOEK VAN MILITAIR STRAFRECHT,

SAMENGESTELD

door

Mr. H. VAN DER HOEVEN,

Hoogleeraar te Leiden.

(Vervolg van N°. 4, bladz. 237.)

Naar aanleiding eener rede, gehouden in de Tweede Kamer door den Heer ROOSEBOOM bij de behandeling van het in ons vorig opstel besproken art. 9 der Invoeringswet (1), waarin dat Kamerlid bij de Regeering aandrang op het nemen van de noodige maatregelen, ten einde het leger zoo spoedig mogelijk in het bezit te stellen van eene nieuwe militaire strafwetgeving, zeide de Minister van Justitie:

»Wij hebben een zeer bekwaam rechtsgeleerde, vroeger auditeur-militair, thans hoogleeraar aan een onzer hoogeschole, uitgenoodigd een ontwerp in gereedheid te willen brengen, en hebben het voorrecht gehad zijne bereidverklaring daartoe te mogen ontvangen. Het is ons voornemen — dat ook zijne goedkeuring mocht erlangen — zijn ontwerp aan eene Commissie te onderwerpen, hoofdzakelijk uit militairen bestaande. De eerste schrede op den weg, dien de geachte afgevaardigde wenscht dat de regeering bewandelen zal, is dus gezet” (2).

Zoo werd dan door den Hoogleeraar H. VAN DER HOEVEN, ingevolge opdracht der regeering, saamgesteld een *Ontwerp-Wetboek van Militair Strafrecht*, hetwelk vergezeld ging van de volgende daarmede samenhangende ontwerpen:

Voorloopige regeling der rechtsmacht van den militairen rechter;

Bepalingen regelende het in werking treden van het Wetboek van Militair Strafrecht;

(1) Zie bladz. 235 en 236, N°. 4.

(2) SMIDT, Vde deel, bladz. 270.

Wijziging van art. 88 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie (1).

De ontwerpen, met de begeleidende Memories van Toelichting (2), zijn in handen gesteld eener Commissie, ten einde ze »uit een militair oogpunt te onderzoeken en, zoo noodig, in overleg met den ontwerper, te wijzigen.»

De Commissie was samengesteld uit de Heeren:

Mr. P. VERLOREN VAN THEMAAT, Advocaat-Fiscaal voor 's Konings Zee- en Landmacht, als voorzitter en

C. H. BOGAERT, Kapitein ter Zee,
H. P. J. HENNUS, Kolonel der Infanterie,
H. A. SCHIPPERS, Kapitein-Luitenant ter Zee,
G. F. W. BOREL, Luitenant-Kolonel der Artillerie,
P. F. VAN WAGE, Officier van Administratie der 1ste klasse,
G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN, Kapitein der Infanterie, als leden.

In haar Verslag, uitgekomen tegen het eind van het jaar 1889, werden alleen de onderwerpen behandeld, waaromtrent zij van meening verschilde met den Ontwerper, die, voor zooverre hij dit met zijne zienswijze kon overeenbrengen, in zijne gepubliceerde ontwerpen en memories rekening heeft gehouden met de belangrijke opmerkingen der Commissie.

Uit het oogpunt van taal en stijl zijn de ontwerpen onderzocht door Dr. P. J. COSIJN, te Leiden (3).

Alvorens over te gaan tot eene meer gedetailleerde bespreking der ont-

(1) Art. 88 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie zegt:

De Hooge Raad oordeelt insgelijks ter eerster instantie over alle jurisdictie-geschillen:

1°. Tusschen alle regterlijke autoriteiten, welke niet behooren onder hetzelfde gerechtshot;

2°. Tusschen de gerechtshoven;

3°. Tusschen eenig provinciaal gerechtshof ter eerster instantie regt doende, en eenige regtbank of gerecht onder hetzelfde ressorterende;

4°. Tusschen een gerechtshof of eene regtbank ter eenre, en een der bijzondere kollegien, bij art. 1 vermeld, ter andere zijde.

Mr. VAN DER HOEVEN stelt voor art. 88, N°. 4 te vervangen door de navolgende bepalingen:

4°. Tusschen een bij deze wet ingesteld regterlijk kollegie of kantongerecht, en een der kollegien, aan welke bij bijzondere wetten regtsmagt is opgedragen.

Is het jurisdictie-geschil gerezen tusschen den Hoogen Raad en een van die kollegien, zoo wordt de Hooge Raad ter beslissing daarvan zooveel mogelijk zamengesteld uit raadsheeren die van de zaak nog geen kennis genomen hebben.

(2) Deze ontwerpen en memories zijn niet in den handel verschenen, hetgeen echter bij het bestudeeren van het verslag der commissie geene groote moeielijkheden oplevert; zij zijn aanwezig in de Bibliotheek der Koninklijke Militaire Academie, dank zij eene zeer gewaardeerde toezending van Mr. H. VAN DER HOEVEN.

(3) In het vervolg zullen wij ons bedienen van de volgende afkortingen:

1°. Wetboek van Strafrecht, aan te geven door »W. v. S.»;

2°. Verslag der Commissie nopens de oorspronkelijk ingediende ontwerpen door »Verslag»;

3°. Ontwerp-Wetboek van Militair Strafrecht door »O. W. v. M. S.» en Wetboek van Militair Strafrecht door »W. v. M. S.»;

4°. De Memories van Toelichting van Mr. H. VAN DER HOEVEN, behoorende bij het O. W. v. M. S. en de overige ontwerpen door »Toelichting».

Mochten wij het bij uitzondering noodzakelijk achten bepaaldelijk te verwijzen naar de in noot (2), bedoelde oorspronkelijke stukken, zoo zullen wij dit aangeven door toevoeging van het woord oorspronkelijk.

Aangezien het voor de hand ligt, dat wij menigmaal uitdrukkingen of zinsneden uit het Verslag

werpen, zullen wij enkele oogenblikken stilstaan bij vier hoofdbeginselen, die wij daarin aantreffen :

- 1°. Nauwe aansluiting van het W. v. M. S. aan het W. v. S.;
- 2°. Er is één W. v. M. S. voor land- en zeemacht;
- 3°. Afscheiding tusschen straf- en disciplinair recht;
- 4°. Er is niet gepraejudiceerd op de toekomstige regeling der rechtsmacht van den militairen rechter.

Ad 1°. Het behoeft geen breed betoog, dat het exceptioneele militaire strafrecht zooveel mogelijk verband zal moeten houden met het gemeene.

Reeds bij de behandeling van de geschiedenis onzer militaire strafwetgeving hebben wij gezien, dat thans aansluiting verkregen is door de wet van 14 November 1879 (*Staatsblad* N°. 191), gewijzigd door de wet van 15 April 1886 (*Staatsblad* N°. 64), en door art. 91 W. v. S. (1); eene veel engere aansluiting, niet alleen voor hetgeen aangaat *inhoud*, maar ook voor hetgeen betreft *uitwendigen vorm*, *terminologie* en *zinsbouw*, wordt in het leven geroepen door het O. W. v. M. S.

Blijven wij een oogenblik stilstaan bij de artt. 1 en 2, O. W. v. M. S.

Art. 1 leert ons, dat de bepalingen van het gemeene recht ook toepasselijk zijn op de feiten, waarop bij het W. v. M. S. straf is gesteld, tenzij de wet (hetzij het W. v. M. S., hetzij eenige andere wet) anders bepaalt. Dit artikel heeft eene veel verdere strekking dan art. 91 W. v. S.; immers het spreekt van *de d. w. z. alle bepalingen* van het gemeene recht. Alzoo zal op het W. v. M. S. ook toepasselijk zijn de negende titel van het Eerste Boek van het W. v. S. (Beteekenis van sommige in het wetboek voorkomende uitdrukkingen) (2), de omschrijving van diefstal (Tweede Boek W. v. S.) enz.

Art. 2 zegt, dat op de niet in het W. v. M. S. omschreven strafbare feiten, begaan door aan de militaire rechtsmacht onderworpen personen, *onder gelijk voorbehoud*, het gemeene recht toepasselijk is.

In de Toelichting lezen wij, dat de woorden *onder gelijk voorbehoud* de mogelijkheid van twijfel voorkomen, »of de afwijkingen van het gemeene recht, vastgesteld bij het W. v. M. S., ook moeten worden in acht genomen, wanneer de militaire rechter eene gemeen-rechtelijke strafbepaling heeft toe te passen.”

Mocht een feit in eene strafbepaling van het W. v. S. en in eene van het W. v. M. S. vallen, dan wordt, ingevolge art. 55 W. v. S., slechts ééne dier bepalingen toegepast, bij verschil, die waarbij de zwaarste hoofdstraf gesteld is.

of de Toelichting zullen overnemen, zoo vinden wij het overbodig dit steeds te vermelden; bovendien zou eene consequent doorgevoerde verwijzing soms zeer zinstorend kunnen werken, aangezien wij ons voorstellen beschouwingen over hetzelfde onderwerp, welke echter op verschillende plaatsen gevonden worden, zoo noodig tot een geheel te vereenigen.

Ten einde voorts in een kort bestek de hoofdzaken sterk te doen uitkomen, zullen wij ons de vrijheid veroorloven hier en daar de nauwkeurigheid eenigszins op te offeren aan de duidelijkheid, en o. a. de artt. alleen dan woordelijk weergeven, wanneer dit tot een goed begrip van hun inhoud noodzakelijk is, of wanneer zij het uitgangspunt vormen van eene meer breedvoelige bespreking.

(1) Zie bladz. 235, N°. 4.

(2) Zie bladz. 236, N°. 4.

Op grond van het aangehaalde art. 1 geldt ook voor het militair strafrecht art. 1 W. v. S., 1ste lid: »geen feit is strafbaar dan uit kracht van een daaraan voorafgegane wettelijke strafbepaling,» waaruit volgt dat de strafwet geene terugwerkende kracht heeft en bovendien, aangezien in het O. W. v. M. S. geen artikel voorkomt van gelijken inhoud als het zoo gewraakte art. 17 van het Crimineel Wetboek, dat ook in het militair strafrecht de rechter niet meer de bevoegdheid hebben zal tot analogische wetsuitbreiding. Eene belangrijke schrede voorwaarts!

Zooals wij weten, is het W. v. S. verdeeld in drie boeken. Het Eerste Boek bevat de Algemeene Bepalingen en behandelt in de acht eerste titels den omvang van de werking der strafwet, het strafstelsel en algemeene beginselen van strafrecht.

De titels dragen de volgende opschriften:

Titel I. Omvang van de werking der strafwet.

» II. Straffen.

» III. Uitsluiting, vermindering en verhooging der strafbaarheid.

» IV. Poging.

» V. Deelneming aan strafbare feiten.

» VI. Samenloop van strafbare feiten.

» VII. Indiening en intrekking der klachte bij misdrijven alleen op klachte vervolgbaar.

» VIII. Verval van het recht tot strafvordering en van de straf.

» IX. Beteekenis van sommige in het wetboek voorkomende uitdrukkingen.

Het reeds meermalen aangehaalde art. 91 vormt de Slotbepaling.

In het Tweede en Derde Boek vinden wij de omschrijving der strafbare feiten en de daarop gestelde straffen; het Tweede Boek bevat de misdrijven (rechtsdelicten) en het Derde de overtredingen (wetsdelicten) (1).

Het O. W. v. M. S. is gesplitst in twee boeken. Het Eerste Boek is verdeeld in eene Inleiding (Toepasselijkheid van het gemeene recht) en verder ook in negen titels, welke dezelfde opschriften (2) dragen als de overeenkomstig genummerde van het Eerste Boek van het W. v. S. en de afwijkingen van het gemeene recht aangeven, die door het exceptioneele militaire recht ten opzichte van de door de opschriften aangeduide onderwerpen vereischt worden.

(1) De uitdrukking *strafbaar feit* omvat *misdrijf* en *overtreding*. *Misdrijven* zijn feiten, die het recht, *overtredingen* feiten, die de wet eerst als strafbaar stempelt.

Het practische verschil tusschen *misdrijf* en *overtreding* bestaat daarin, dat de rechtsgevolgen, verbonden aan het *misdrijf*, in vele opzichten afwijken van die, welke aan de *overtreding* zijn verbonden.

Tot het wezen van een misdrijf behoort altoos *hetzij* opzet, *hetzij* schuld; bij eene overtreding daarentegen behoeft de rechter naar het bestaan van opzet of van schuld geen bijzonder onderzoek in te stellen, noch daarover uitdrukkelijk te beslissen; de wet kent geen strafbare poging tot — of strafbare medeplichtigheid aan overtreding; enz.

(2) Dit is niet geheel juist ten opzichte van Titel IX, O. W. v. M. S., welke tot opschrift draagt: »Beteekenis van sommige in het wetboek voorkomende uitdrukkingen. — Uitbreiding der toepasselijkheid van sommige bepalingen.»

Het Tweede Boek behelst de *zuiver* militaire misdrijven, d. w. z. misdrijven, die het gemeene recht niet kent, aangezien zij alleen door militairen of in het leger begaan kunnen worden; voorts de *gemengde* militaire misdrijven, d. w. z. misdrijven, welke ook wel strafbaar zijn gesteld in het W. v. S., doch die, wanneer zij door militairen of in het leger begaan worden, een zeer bijzonder karakter verkrijgen en daaraan eene verhoogde strafbaarheid ontleenen.

Het O. W. v. M. S. kent mitsdien geene overtredingen.

Het Tweede Boek bevat slechts 85 strafartikelen, dus heel wat minder dan het Crimineel Wetboek, hetgeen voornamelijk is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat de rubriek gemengde militaire misdrijven eene geringere uitgebreidheid heeft verkregen en wel:

1°. omdat het W. v. S. vollediger is dan de Code Pénal en tal van gemengde misdrijven voldoende bestraft zullen kunnen worden volgens een artikel van het W. v. S., in verband met art. 44 j. 84 W. v. S. (1); en

2°. door de toepasselijkheid der regelen betreffende den samenloop (2).

De artikelen van den Eerste Titel (Algemeene bepalingen) van het Crimineel Wetboek, welke strekken tot bepaling van onze rechtsmacht, worden vervangen door die van het Ontwerp van Wet »Voorloopige regeling der rechtsmacht van den militairen rechter» en de Tiende Titel (van het bewijs der misdaden) door § IV (3) van het Ontwerp van Wet »Bepalingen regelende het in werking treden van het Wetboek van Militair Strafrecht enz.»

(1) Art. 44, W. v. S. Indien een ambtenaar door het begaan van een strafbaar feit een bijzonderen ambtsplicht schendt of bij het begaan van een strafbaar feit gebruik maakt van macht, gelegenheid of middel hem door zijn ambt geschonken, kan de straf met een derde worden verhoogd.

Art. 84, W. v. S., 3de lid. Allen die tot de gewapende macht behooren, worden mede als ambtenaren beschouwd.

(2) Art. 57, W. v. S. Bij samenloop van meerdere feiten die als op zichzelf staande handelingen moeten worden beschouwd en meerdere misdrijven opleveren waarop gelijksoortige hoofdstraffen zijn gesteld, wordt ééne straf uitgesproken.

Het maximum dezer straf is het vereenigd bedrag van de hoogste straffen op de feiten gesteld, doch niet hooger dan een derde boven het zwaarste maximum.

Art. 58, W. v. S. Bij samenloop van meerdere feiten die als op zich zelve staande handelingen moeten worden beschouwd en meerdere misdrijven opleveren waarop ongelijksoortige hoofdstraffen zijn gesteld, wordt elke dier straffen uitgesproken, doch mogen deze te zamen in duur de langstduurende met niet meer dan een derde overtreffen.

Geldboeten worden daarbij berekend naar den duur van het maximum der bedreigde vervangende hechtenis.

Art. 62, W. v. S. Bij samenloop op de wijze in de artikelen 57 en 58 bedoeld, hetzij van overtredingen met misdrijven, hetzij van overtredingen onderling, wordt voor elke overtreding zonder vermindering straf opgelegd.

De straffen van hechtenis, vervangende hechtenis daaronder begrepen, mogen voor de overtredingen gezamenlijk den tijd van acht maanden niet te boven gaan.

De straffen van plaatsing in eene rijkswerkinrichting worden opgelost in ééne straf, waarvan de duur wordt bepaald binnen de grenzen van artikel 32.

(3) § IV bevat één artikel:

Art. 13. De bepalingen van het gemeene recht betreffende het bewijs van strafbare feiten zijn toepasselijk in de strafzaken, waarvan de militaire rechter kennis neemt, behoudens dat:

1°. de afzonderlijke getuigenis van een militair betreffende een in Titel IV (Misdrijven tegen de

Laatstbedoelde Titels behooren dan ook niet thuis in een Wetboek van materieel strafrecht.

Ad 2°. Land- en Zeemacht hebben één streven, één doel; d. i. in tijden van oorlog het vaderland te beschermen tegen vreemd geweld; zij moeten in die oogenblikken van gevaar niet *naast* elkaar doch in onderling *nauw* verband optreden. Alléén wanneer er tusschen beide een innige samenhang bestaat, zal hun zoo gewenscht gemeenschappelijk handelen goede resultaten kunnen opleveren.

Dat noodzakelijk verband zal versterkt worden door het O. W. v. M. S. voor *Marine* en *Leger*, hetwelk de beide hoofddeelen der Nederlandsche weermacht tot een krachtig geheel doet samensmelten.

Hoe is de toestand op den huidigen dag? *Marine* en *leger* hebben elk hunne eigen strafwetgeving; onderlinge hiërarchie bestaat er niet. Behalve in een speciaal geval (1) kan *volgens de wet* de mindere der zeemacht geene insubordinatie plegen tegen den meerdere der landmacht of omgekeerd. Door de bestaande jurisprudentie van het Hoog Militair Gerechtshof zal deze leemte niet de ongunstige gevolgen na zich sleepen, die anders onmogelijk zouden kunnen uitblijven; het ligt echter voor de hand, dat ten opzichte van eene dergelijke belangrijke quaestie de wet stellige voorschriften dient te geven.

Uit verschillende maatregelen, in den laatsten tijd door de regeering genomen, blijkt, dat zij de samenwerking van vloot en leger wil bevorderen; haar streven zal krachtig in de hand gewerkt worden door het, naar wij hopen, toekomstige W. v. M. S., dat tusschen land- en zeemacht een hiërarchie band in het leven roept.

Mr. BEAUJON zegt op bladz. 38 zijner *Proeve van een Wetboek van Militair Strafrecht*: »Één wetboek mag voor zee- en landmacht voldoende worden geacht. De militaire misdrijven zijn toch bij beide van gelijken aard. In enkele opzichten moge voor de marine eene bijzondere bepaling noodig zijn, deze kan zonder bezwaar in een gemeenschappelijk wetboek hare plaats vinden.»

De practijk heeft in andere landen (Duitschland, Zweden, Denemarken) reeds bewezen, dat de samenstelling van een gemeenschappelijk wetboek geene moeilijkheden oplevert; terwijl ook de Commissie in haar Verslag geen enkel bezwaar tegen deze samenvoeging geopperd heeft.

ondergeschiktheid) van het Tweede Boek van het Wetboek van Militair Strafrecht omschreven misdrijf, in of ter zake van dienst tegen hem gepleegd, een volledig bewijs van schuld kan opleveren;

2° hij, die beklaagd is ter zake van als schildwacht iemand opzettelijk te hebben mishandeld of gedood, kan worden toegelaten, onder eede te verklaren, dat hij, op zijn post aangevallen en mishandeld zijnde, het feit te zijner verdediging heeft gepleegd.

De meerderheid van de militaire commissie wenscht, dat de woorden: *in of ter zake van dienst* uit art. 13, 1°, vervallen.

(1) Zie art. 8 van het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande en art. 5 van dat voor het krijgsvolk te water.

Ad 3°. Bij de behandeling van het O. W. v. M. S. heeft de subcommissie der landmacht de vraag ter sprake gebracht, of de krijgstuchtelijke overtredingen te beschouwen zijn als gewone disciplinaire vergrijpen, zooals die ook bij andere categoriën van personen of ambtenaren bestaan (1), of als overtredingen in den zin van het W. v. S. In het laatste geval wordt de krijgstuchtelijke straf, eene straf in den eigenlijken rechtskundigen zin van het woord en zou ten aanzien van haar van toepassing zijn de rechtsregel *non bis in idem*, terwijl de krijgsraad dan de hoogere en de superieur, die de straf oplegt, de lagere rechter wordt.

Zoo opgevat, zijn militaire justitie en discipline één, is de eene, zooals Mr. POLS het heeft uitgedrukt, het complement van de andere (2).

Moge in het algemeen de stelling waar zijn: »hetzij ruimer, hetzij enger opgevat — altijd blijft het begrip disciplinaire straf, *in onderscheiding van de eigenlijke straf*, een zeer betwist punt" (3), men behoeft slechts de artikelen van het Reglement van Krijgstucht te vergelijken met de overeenkomstige van het Crimineel Wetboek of W. v. S., om tot de overtuiging te geraken, dat dit in de eerste plaats geldt ten opzichte van de militaire disciplinaire straf.

Zoo lezen wij bij HECKER (*Lehrbuch des Deutschen Militärstrafrechts*, 1887):

»Die Grenzen zwischen dem Militärkriminal- und dem Militärdisziplinarstrafrecht sind schwankender als die zwischen dem Beambtenkriminal- und Beambtendisziplinarstrafrecht. Nicht abstrakte Regeln, sondern nur Gründe der Gesetzgebungspolitik entscheiden sowohl hier wie dort, welche Pflichtverletzungen dem Kriminal- und welche dem Disziplinarstrafrecht anheimfallen. Während aber bei Pflichtverletzungen der Beamten die fraglichen Grenzen de lege lata unverrückbar sind und ein Uebergreif des einen Gebietes in das andere unzulässig ist, greifen das Militärkriminal- und Militärdisziplinarstrafrecht häufig ineinander über, da hier einerseits die Disziplinarstrafgewalt die Kriminalstrafgewalt zum Teil ergänzt, andererseits die Kriminalstrafgewalt berufen ist, die der Kommandobehörde fehlende Gewalt der reinigenden

(1) Zie SMIDT, deel V, bladz. 245.

(2) Zie bladz. 66—68 en 160—162 der *Handleiding ten dienste van het onderwijs in het militair recht* en het opstel in het *Weekblad voor het recht*, N°. 4757, beide van de hand van den 1ste Luitenant G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN.

(3) *Bijdrage tot de leer der disciplinaire bestraffingen van Staatswege bedreigd*, 1876, door Mr. M. DE PINTO, bladz. 2.

De Schrijver voegt aan het bovenstaande toe:

»Want niet alleen dat menigmaal de hoogste graad der disciplinaire bestraffing met den laagsten der eigenlijke straf schijnt in een te loopen, maar ook wordt de moeilijkheid om deze beide nauwkeurig uit elkander te houden nog daardoor verhoogd, dat men menigmaal eenzelfde maatregel nu eens als straf, dan wederom als disciplinaire bestraffing bedreigd vindt.

»Te meer nog dáár waar dezelfde — en wel de gewone rechterlijke — autoriteit met de toepassing van de eene zoowel als van de andere evenzeer is belast en de bevoegdheid tot het opleggen van disciplinaire bestraffingen niet tot den daarvoor eigenaardigen kring van verzuimen en vergrijpen is beperkt gebleven, maar is uitgestrekt tot over de feiten, die ook aan de gewone strafwet onderworpen zijn of kunnen worden.»

Disziplin zu ersetzen. Während es sich im Beamtendisziplinarstrafrecht immer mehr um Reinhaltung des Dienstes handelt, tritt im Militärdisziplinarstrafrecht der Gesichtspunkt in den Vordergrund, dass der Soldat auch bei mangelnder Beanlagung oder Neigung zur gewissenhaften Pflichterfüllung angehalten und erzogen werden muss."

Art. 1 van het Ontwerp van Wet »Voorloopige regeling der rechtsmacht van den militairen rechter" luidt :

De militair-rechterlijke macht wordt uitsluitend in strafzaken en overeenkomstig de hierna volgende bepalingen uitgeoefend door :

1°. Krijgsraden.

a. voor de zeemacht ;

b. voor de landmacht, en

2°. Het Hoog Militair Gerechtshof.

Aangezien nu in de achttien overige artikelen van dat ontwerp *alléén* sprake is van strafbare feiten (misdrijven en overtredingen), en *niet* van disciplinaire vergrijpen, zoo volgt uit de woorden *uitsluitend in strafzaken en overeenkomstig de hierna volgende bepalingen*, dat de ontwerper eene scherpe grens getrokken heeft tusschen het disciplinair en het eigenlijke strafrecht. Geen enkel voorschrift der ontwerpen is alzoo toepasselijk op de krijgstuchtelijke vergrijpen, waarvan de militaire strafrechter dan ook geene kennis mag nemen (1).

(1) Eertijds was het *bepaaldelijk regel*, dat de krijgsraad bij samenloop van een delict en een krijgstuchtelijk vergrijp ook van het laatste kennis nam; en wanneer iemand te recht stond wegens het plegen van een delict, en het bleek dat die persoon zich slechts schuldig gemaakt had aan een krijgstuchtelijk vergrijp, zoo legde de krijgsraad eene disciplinaire straf op, of liet de afdoening der zaak over aan den betrokken korpschef.

De bevoegdheid van den krijgsraad om kennis te nemen van disciplinaire vergrijpen is echter steeds door velen bestreden. (O. a. door GÉRARD; men beriep zich daarbij op art. 12 van het Crimineel Wetboek.)

De invoeringswet (15 April 1886, *Staatsblad* N°. 64) heeft eene wijde kloof doen ontstaan tusschen het disciplinair en het eigenlijk strafrecht; zoo bepaalt art. 9 dier wet :

»De militaire strafwetten en de bepalingen van militair strafrecht, in andere wetten voorkomende, blijven van kracht, behoudens de hieronder volgende wijzigingen.

»Ieder feit, strafbaar volgens die wetten en bepalingen, wordt, voor zoover het niet als disciplinair te beschouwen is, beschouwd als misdrijf.

Uit dat art. 9, 2de alinea, volgt dat ook tegenwoordig de krijgstuchtelijke overtredingen *zeker* niet behooren tot het gebied van het eigenlijke militaire strafrecht (dat deze afscheiding in de practijk aanleiding geeft tot moeilijkheden, moge blijken uit den inhoud der circulaire van den 9den October 1886 H. N°. 72 van den Advocaat-Fiscaal voor 's Konings zee- en landmacht aan de auditeurs-militair), en geene overtredingen zijn in den zin van het W. v. S.

Wij herinneren er aan dat dit, in verband met de vigeerende militaire wetten, tengevolge kan hebben, dat handelingen, in strijd met de tucht, straffeloos gepleegd kunnen worden.

Het zij ons vergund het laatste met een enkel voorbeeld toe te lichten.

Een milicien vertrekt met groot verlof en maakt, terwijl de trein reeds in beweging is, een hoogst oneerbiedig gebaar tegen een officier, die zich met nog andere militairen op het perron bevindt. Zoodra deze milicien in zijne woonplaats aangekomen is, kleedt hij zich in burgerkleeding en ontloopt nu elke straf, hetgeen niet het geval zou zijn, wanneer de krijgstuchtelijke vergrijpen beschouwd werden als overtredingen in den zin van het W. v. S.; immers dan zou de bedoelde milicien voor den krijgsraad gedaagd kunnen worden.

De ontwerpen van Mr. VAN DER HOEVEN zullen in deze leemte voorzien.

Vooral met het oog op het onmiskenbare verband, dat evenwel bes. v. tusschen de militaire disciplinaire vergrijpen en de strafbare feiten, vreesde de subcommissie der landmacht, dat de voorgestelde afscheiding in de praktijk moeilijkheden zou veroorzaken, en gaf dientengevolge in overweging de disciplinaire vergrijpen te beschouwen als overtredingen in den zin van het W. v. S. en de krijgstuchtelijke straffen als straffen in de engere beteekenis van het woord op te nemen in het O. W. v. M. S.; ook stelde zij de vraag, en wel naar aanleiding van art. 7 (1) van het *oorspronkelijke* Ontwerp van Wet »Bepalingen regelende het in werking treden van het Wetboek van Militair Strafrecht enz.»: »Hoe kunnen de met groot verlof zijnde miliciens disciplinair gestraft worden, indien men de disciplinaire straffen niet tot het strafrecht brengt? Welke chef is over hen gesteld? In plaatsen, waar geen garnizoen is, zal dit de Bevelhebber in de militaire afdeeling of de Korpscommandant moeten zijn. Deze mogen evenwel niet straffen zonder den delinquent te hebben gehoord. Hij moet dus opgeroepen worden. Doch hoe, als hij weigert te verschijnen? De militiewet voorziet niet in dit geval.»

Op deze vraag werd door den Ontwerper geantwoord, dat het Ontwerp van Wet op de krijgstucht (2) hierin zal tegemoet komen, en werd tevens medegedeeld, dat de nauwe verwantschap tusschen disciplinaire vergrijpen en strafbare feiten het hem onmogelijk gemaakt had zijn stelsel van afscheiding geheel consequent door te voeren. Zoo zal den bevoegd verklaarden meerdere het recht toegekend worden bepaalde strafbare feiten, militaire of commune delicten, disciplinair af te doen, wanneer zij geen ernstig karakter dragen en zij, voor het geval het commune delicten zijn, onbestaanbaar zijn met de militaire tucht (3). Het recht van strafvordering zal echter niet vervallen

(1) Dit artikel hield in: »Op de in de artikelen 43, 45 en 47 van het Wetboek van Militair Strafrecht genoemde personen die zich schuldig maken aan overtreding, hetzij van het Reglement van Krijgstucht of Discipline voor het krijgsvolk te water, hetzij van dat voor het krijgsvolk te lande, zijn de in een van die Reglementen voorkomende strafbepalingen toepasselijk, naargelang zij ter zake van door hen begane misdrijven aan de rechtsmacht van den krijgsvolk voor de zeemacht of aan die van den krijgsvolk voor de landmacht onderworpen zijn.»

Tot de personen, bedoeld in de artt. 43, 45 en 47, behooren ook de miliciens-verlofgangers.

(2) Uit Memorie en Verslag blijkt dat eene door de regeering benoemde commissie, waarvan in de eerste plaats Mr. VAN DER HOEVEN deel uitmaakt, reeds toen bezig was met de samenstelling van een Ontwerp-Wet op de krijgstucht.

Dit ontwerp, hetwelk als het ware het O. W. v. M. S. zal aanvullen, schijnt nog in bewerking te zijn.

(3) Art. 6 van het Ontwerp van Wet »Bepalingen regelende het in werking treden van het Wetboek van Militair Strafrecht, enz.» luidt:

Aan artikel 9 der »Regtspleging voor het krijgsvolk te lande» wordt als nieuw tweede lid toegevoegd:

»Van de feiten die als misdrijven zijn omschreven, kunnen alleen de in artikel 3 der Wet op de krijgstucht vermelde buiten krijgsvolk worden afgedaan.»

Mede verwijzen wij naar het in een volgend opstel te bespreken art. 4 van het Ontwerp van Wet »Voorloopige Regeling der Rechtsmacht van den Militairen Rechter,» betrekking hebbende op de disciplinair af te handelen overtredingen van het W. v. S.

Wij teekenen hierbij aan, dat in het Duitsch Militair Strafwetboek (1872) de delikten verdeeld worden in militairische Verbrechen en militairische Vergehen.

HECKER zegt in zijn leerboek:

»Militairische Verbrechen und Vergehen sollen nach der Vorschrift des § 3 des Einführungs-

door de toepassing van eene krijgstuchtelijke straf, daar anders door het opleggen eener disciplinaire correctie een vrij ernstig feit ten onrechte aan de kennisname van den militairen rechter zou kunnen worden onttrokken. Omgekeerd zal de militaire rechter bevoegd worden verklaard bij reclame of samenloop, krijgstuchtelijke vergrijpen te beoordeelen, doch hij zal dan niet optreden als rechter, maar als disciplinaire autoriteit.

Bij de bewerking van het Ontwerp van Wet op de krijgstucht zal alzoo het onloochenbaar verband tusschen disciplinair en eigenlijk strafrecht niet uit het oog verloren en zullen de moeilijkheden, waartoe eene volkomen consequent doorgevoerde afscheiding aanleiding zou geven, vermeden worden. Nadat de subcommissie der landmacht de bovenstaande inlichtingen ontvangen en de rechtsgronden vernomen had, waarop Mr. VAN DER HOEVEN haar voorstel bestreed, heeft zij dit ingetrokken.

Volgens het aangenomen stelsel kan dus naast de straf door den rechter uitgesproken, eene disciplinaire correctie opgelegd worden door den bevoegden meerdere. Hiervan zal echter alleen sprake kunnen zijn in het bijzondere geval, dat de militair, wegens het plegen van een commun delikt in gemeenschap met een burger, te recht staat voor den gewonen rechter, welke geene militaire bijkomende straffen (bijv. degradatie) kan uitspreken, en die militair door het begane feit, strafbaar volgens het gemeene recht, tevens op eenigerlei wijze in botsing gekomen is met de militaire tucht of orde.

Ad 4°. Zal in de toekomst den militairen rechter de kennisname van de commune delicten in vreedstijd ontnomen worden? Zal zijne jurisdictie beperkt worden tot de gemengde en de zuiver militaire delicten of tot zuiver militaire delicten alléén (1)?

Het Ontwerp van Wet tot voorloopige regeling der rechtsmacht van den militairen rechter handhaaft in hoofdzaak den bestaanden toestand en laat evenzeer als het O. W. v. M. S., ofschoon de meerdere of mindere uitgebreidheid der militaire jurisdictie gewis invloed kan uitoefenen op de samenstelling van een militair strafwetboek, de beantwoording der gestelde vraag ongepraedjudiceerd.

Mr. VAN DER HOEVEN deelt ons mede, dat alléén de herziening van het materieel strafrecht aan de orde is gesteld, doch dat zij *binnen een niet te lang tijdsverloop gevolgd zal worden* door die van het formeel recht; later

gesetzes zum Militär-Strafgesetzbuche der Regel nach nur auf Grund eines gerichtlichen Erkenntnisses abgeurteilt werden. Da es aber im militärischen Interesse durchaus notwendig ist, dass (namentlich bei leichteren Vergehen) die Strafe der That möglichst auf dem Fusse folge, und da es deshalb besser ist, dass eine gelindere Strafe sofort verhängt wird, als dass nach längerer Zeit eine härtere Strafe eintritt, so lässt es für eine Reihe von militärischen Vergehen, sobald ein »leichterer« Fall vorliegt, ausdrücklich Disziplinarbestrafung zu, etc."

(1) Wij achten het onwaarschijnlijk, dat men, zooals enkelen wenschen, den militair *alle* rechtspraak zal ontnemen.

lezen wij, dat die herziening *dadelijk* na de totstandkoming van het W. v. M. S. zal ter hand genomen worden.

Wij koesteren de hoop, dat aan deze belofte voldaan zal worden, aangezien zij ons van bevoegde zijde gewordt; toch kunnen wij aan de gecureseerde woorden slechts eene betrekkelijke waarde toekennen, en moet ons de vraag van het hart, of er niet licht een tiental jaren, na de invoering van het eventueel tot wet verheven O. W. v. M. S., zullen voorbijsnellen, alvorens het militair recht verrijkt zal worden met eene nieuwe wet op de rechtspleging. Zoo daarvoor vrees bestaat, zou het dan niet wenschelijk zijn van deze gelegenheid gebruik te maken tot het aanbrengen van eenige verbeteringen in de bestaande wet op de rechtspleging?

In de Toelichting lezen wij, dat bij de volledige herziening van het formeel recht beslist zal moeten worden omtrent de *fundamenteele* quaestie betreffende de rechtsmacht van den militairen rechter in vreedstijd. Aan de juistheid dezer opmerking valt niet te twijfelen; zij versterkt evenwel bij ons het vermoeden, dat die herziening niet zoo heel spoedig volgen zal; immers nog niet lang geleden, 27 Augustus 1881, verklaarde Mr. POLS in eene zitting der juristenvereeniging »dat de kwestie (betreffende de regeling der militaire jurisdictie) èn in de publieke opinie èn in de rechtsgeleerde wereld nog te weinig is voorbereid om reeds te vallen op het terrein van de Juristenvereeniging. Vat ik de taak dier vereeniging met juistheid op, dan is het niet hare roeping over theoretische quaestiën te disputeeren, maar is hare taak quaestiën, die voor beslissing vatbaar zijn, op te lossen; een oordeel te vellen over vraagstukken, die door lange voorbereiding geacht kunnen worden voor oplossing vatbaar te zijn” (1). Verder zegt deze rechtsgeleerde »dat ik (POLS) ten opzichte van de positieve oplossing der vraag voor mijzelfen nog niet tot een in alle opzichten bevredigende zekerheid ben gekomen” (2) en eindelijk »de oplossing hangt ten slotte af van de openbare meening, die zich omtrent het onderwerp vestigt. De regeling der rechtspleging kan alleen bij de wet geschieden, en de wet is niets dan eene vrucht van de rechtsovertuiging geplukt door de wetgevende macht” (3).

Welke pogingen zijn na 1881 in het werk gesteld tot nadere voorlichting van het publiek, de militaire en de juristenwereld? Wij kunnen alleen wijzen op de belangrijke lezing in 1883 gehouden door den 1ste Luitenant G. J. W. KOOLEMANS BEIJEN in de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

Bestaat in het algemeen bij de militairen eene gevestigde meening, gebaseerd op deugdelijke gronden, omtrent deze quaestie? Wij gelooven deze vraag ontkennend te mogen beantwoorden. De meesten onzer toch maken in den regel geen bijzondere studie van het militair recht; bij voorkeur leggen wij

(1) *Handelingen der Nederlandsche Juristen-Vereeniging*, 1881, II, bladz. 199.

(2) *Handelingen der Nederlandsche Juristen-Vereeniging*, 1881, I, bladz. 238.

(3) *Handelingen der Nederlandsche Juristen-Vereeniging*, 1881, I, bladz. 239.

ons toe op wetenschappen, die in nauwere betrekking staan tot de eigenlijke oorlogstaak. Wij missen bovendien de juridische opleiding, die den noodzakelijken grondslag vormen moet voor verdere studiën op het gebied der strafrechtswetenschap (1).

Zeker zou het militair recht eene minder stiefmoederlijke plaats innemen in de rij der militaire vakken, wanneer bij de eerste opleiding hechtere en bredere fondamenteen gelegd konden worden en daarenboven aan officieren de gelegenheid gegeven werd aan eene universiteit een cursus te volgen in het strafrecht.

De 1ste Luitenant G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN zegt in *De Militaire Spectator*, 1884, bladz. 17:

»en mag ik mij vermeten aan de Regeering een wenk te geven, dan zou ik willen aanraden, om de officieren, toekomstige leeraren in het militair recht aan de Koninklijke Militaire Academie, vooraf in de gelegenheid te stellen een cursus in het strafrecht te doorloopen.»

Overtuigd van onze geringe strafrechtelijke kennis, zijn wij geneigd met hen mede te gaan, die de jurisdictie in vredetijd willen beperken tot militaire of tot militaire en gemengde delicten; dat is, volgens velen onzer, eene oplossing, die voor de hand ligt. Men zij echter indachtig, dat Mr. POLS en andere rechtsgeleerden tegen eene dergelijke inkrimping zijn (Handelingen der Nederlandsche Juristen-Vereeniging 1881); dat in 1876 de meerderheid van den Duitschen Rijksdag zich verklaard heeft vóór de handhaving der uitgebreide rechtsmacht in vredetijd, welke andermaal in den Rijksdag verdedigd is op den 11den November 1889, ook naar aanleiding der »Sachlichen Gründe, welche seitens der Kriegsverwaltung gegen die Beschränkung der Militärrichtsbarkeit geltend gemacht werden» (*Kölnische Zeitung*, 12 Nov. 1889) (2).

Van militaire zijde is over dit onderwerp weinig geschreven.

Wij herinneren aan het reeds genoemd praeadvies van den Generaal-Majoor J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL, die tot de conclusie komt, dat de militaire rechter in vredetijd alléén over militaire delicten oordeelen moet.

(1) Mr. H. REIGER (Proeve over de zamenstelling en de competentie der regtbanken voor de landmagt en de wijze van regtspleging bij dezelve, in verschillende staten van Europa, bijzonder in Nederland) zegt: »en ofschoon men aan vele Nederlandsche officieren geene schranderheid en gezond verstand kunne ontzeggen, zoo ontdekt toch hun, van regtsbeginselen doorgaans ontbloot, oordeel zelden de voortreffelijkheid of de leemten eener wetgeving, welker toepassing hun is opgedragen.»

Mr. REIGER drukt zich te sterk uit. Wij zullen niet uitweiden over den lof, ofschoon van twijfelachtige waarde, die de Schrijver den Nederlandschen officieren welwillend toezwaait, doch komen op tegen den onjuisten inhoud van het tweede gedeelte der zinsnede. Wel degelijk kunnen wij door studie en practische ervaring de voortreffelijkheid of de leemten eener militaire wetgeving ontdekken, doch aangenomen, dat wij, bekend met de vele fouten die daaraan kleven, overtuigd zijn, dat zij vervangen moet worden, dan missen wij de noodige rechtskennis en wetgevingstechniek, men veroorlove ons dit woord te bezigen, om het nieuwe gebouw op te trekken. Dit laatste zullen wij echter wel gemeen hebben, zelfs met vele rechtsgeleerden.

(2) Zie ook: *Internationale Revue über die gesammten Armeen und Flotten*, Heft 2, November 1889: Deutsches Militär-Stafrecht von LISSIGNOLO. K. B. OBERST a. D.

De Kapitein G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN wenscht de rechtsmacht in vreedstijd te beperken tot militaire en gemengde delicten en onder de gemengde delicten wil hij opnemen die, welke ingrijpen in het militaire leven, de militaire huishouding of den militairen dienst (Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, 1882—1883; *De Militaire Spectator* 1883, bladz. 733).

In het Verslag der Commissie lezen wij op bladz. 195:

»Eenparig toch was de Commissie van gevoelen, dat geen inbreuk kan worden toegestaan op het gezag van den militairen commandant over zijne ondergeschikten, en dat alle feiten, die in militaire gebouwen voorvallen of betrekking hebben op het militaire huishouden steeds ter berechting van den militairen commandant of van den kriegsraad moeten blijven.»

Op bladz. 196:

»De meerderheid der Commissie meende echter zich stellig daartegen te moeten verklaren, indien het als de eerste schrede te beschouwen is, om later bij eene definitieve regeling van de rechtsmacht de commune delicten bij den burgerrechter te brengen.»

Deze beide aanhalingen, in verband met de zinsnede op bladz. 203: »De subcommissie der Landmacht verklaarde zich reeds bij voorbaat tegen de oplossing dezer quaestie met behulp van een gemengde rechtbank,» schenken ons de overtuiging, dat de meerderheid der Commissie zich zeker niet in alle opzichten vereenigen kan met de denkbeelden betreffende de militaire rechtsmacht en rechtspleging in vreedstijd, ontwikkeld door Mr. H. VAN DER HOEVEN in de »Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap» (1875).

Is nu, met het oog op het voorgaande, onze vrees niet gerechtvaardigd, dat eene *geheele* herziening, waarbij dan beslist moet worden omtrent de netelige vraag betreffende de meerdere of mindere uitgebreidheid der rechtsmacht van den militairen rechter in vreedstijd, *niet* binnen een kort tijdsverloop te verwachten is? En zou het mitsdien geen punt van overweging kunnen uitmaken, reeds thans eenige wijzigingen tot stand te brengen in de wet op de Regtspleging bij de Landmacht?

In het Voorbericht zijner *Proeve van een Wetboek van Militair Strafrecht*, 1883, zegt Mr. BEAUJON:

»De regeling van de militaire rechtsmacht en rechtspleging ligt buiten het bestek dezer proeve. Nochtans kan ik niet nalaten bij deze gelegenheid ook mijnerzijds te wijzen op de dringende noodzakelijkheid, reeds meermalen door anderen aangetoond, der afschaffing van het geheim en schriftelijk onderzoek voor Officieren Commissarissen, en invoering van mondelinge en openbare behandeling bij den Kriegsraad» (1).

(1) »De geheime behandeling der strafzaken, zooals die nog bij onzen militairen rechter moet plaats hebben, strijdt met alle mogelijke moderne begrippen.» (Lezing van Mr. H. VAN DER HOEVEN in de *Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap*, 1875, bladz. 80.)

In Duitschland evenals in Oostenrijk heeft men nog onlangs weer aangedrongen op »Mündlichkeit

»Ook uitbreiding van het recht om in hogere voorziening te komen, is zeer noodig.»

De Schrijver is voorts van meening dat, zoo deze verbeteringen voorloopig ingevoerd konden worden, eene algemeene herziening, *ofschoon noodig blijvende*, met eenig geduld kan worden afgewacht.

Ten slotte herinneren wij er aan, dat België, hetwelk in 1830 onze militaire wetten overgenomen heeft, soortgelijke wijzigingen in de Wet op de Regtspleging aangebracht heeft. GÉRARD zegt in de inleiding van zijn werk over den Code Pénal en den Code Pénal Militaire: »La procédure militaire a été modifiée par l'arrêté du gouvernement provisoire qui ordonne la publicité de l'instruction et des débats devant les conseils de guerre, et par la loi du 29 Janvier 1849, qui supprime, pour les jugements des conseils de guerre, la formalité de leur approbation préalable par la cour militaire, qui attribue à l'auditeur général le pouvoir d'appeler de ces jugements sans autorisation de la cour, et qui enfin permet le recours en cassation contre les arrêts du tribunal suprême de l'armée.»

P. P. C. COLLETTE.

(Wordt vervolgd.)

und Oeffentlichkeit des Verfahrens." *Kölnische Zeitung*, 10 November 1889 en *Oesterreichische Militärische Zeitschrift*, Heft X, 1889.

In Frankrijk en Beieren worden de militaire strafzaken reeds sedert geruimen tijd niet meer met gesloten deuren behandeld.

In de *Instructions relatives à l'exécution du nouveau code de justice militaire*. Paris, 28 Juillet 1887, lezen wij:

»On devra se rappeler que les débats seuls peuvent avoir lieu à huis clos, lorsque le tribunal croit devoir l'ordonner dans l'intérêt de l'ordre et des mœurs, et que par suite, la lecture des pièces dont parle l'article 121 du code, et les avertissements qu'il prescrit, doivent se faire publiquement, ainsi que la lecture de tout jugement soit sur les incidents, soit sur le fond. Il faut encore observer que le huis clos doit être ordonné par jugement du conseil et non par simple décision du président.»

Het nieuwe Oostenrijksche Exerctie-reglement.

»Exercir-Reglement für die Kaiserl. Königl. Fusstruppen» is de titel, waaronder de 3de druk van het reglement van 1874 in October van het vorige jaar het licht zag en aan het Leger werd uitgegeven, elf dagen vóórdat de Italianen met een nieuw Voorschrift werden verrijkt.

Het Oostenrijk van 1866, waarover een »Oostenrijksch Soldaat» in dat jaar schreef, is niet meer te herkennen (1). Kwamen toen uit eigen boezem klachten, meer dan klachten, zelfs beschuldigingen op tegen het Leger en het Legerbestuur, thans komt uit dat Leger het reglement van 1889 voort, een voorschrift, dat door den Duitschen Bondgenoot naast zijn eigen Exerzir-Reglement wordt gelegd, hetwelk door hem zoo hoog wordt geprezen. De Duitscher gaat zelfs verder en zegt, dat men de officieren van beide legers zou kunnen omwisselen (2). In hoever dat waar is, laten wij aan den Lezer ter beoordeeling over.

Aartshertog JOHANN (de tegenwoordige JOHANN ORTT) hield in November 1883 een voordracht over »Drill oder Erziehung» in den *Mil. Wissensch. Verein* en als motto had hij gekozen eenige regelen van RUDOLF VON HABSBURG, nl.:

»Rauheit hat mich oft gereut,
Milde niemals; ein gutes Wort,
Ein freundlicher Blick erzwingt
Gehorsam und Liebe.»

Bij de opleiding van den recruit vinden wij deze gedachte terug in de volgende zinsnede uit het reglement: »ein gutes Wort wirkt häufig mehr als eine Strafe.» In het geheele recrutenonderwijs spreekt de geest van den Aartshertog, waar hij zijn rede eindigt met de woorden: »Man drille nicht, man erziehe.»

(1) Oesterreich's System als die einzig wahre Ursache seiner Niederlage, vom militärischen Standpunkte aus betrachtet und dargestellt von einem Oesterreichischen Soldaten, o. a. besprochen in: *Oostenrijk en Zuid-Duitsland in den oorlog van 1866 tegen Pruisen, krijgskundige schets van P. G. BOOMS.*

(2) *Allgemeine Militär-Zeitung*, 20 November 1889, N°. 93.

Ook nog in een ander opzicht schijnt het, dat de woorden van dien hooggeplaatsten commandant der 25ste Infanterie-Truppen-Division ter harte zijn genomen, waar hij wees op het noodlottige navolgen van de Franschen, na den oorlog van 1859, hetgeen aanleiding gaf tot de »Stoss-Taktik,” waardoor men in 1866 zooveel bloedige offers te betreuren had, en waar hij waarschuwde tegen »Nachbildung” van den overwinnaar van Königgrätz. Van »Nachbildung” geen spoor, hoewel enkele onderdeelen van het reglement, vooral het bataljon, veel overeenkomst hebben met het Duitsche reglement; in hoofdzaken stemmen toch alle hedendaagsche reglementen overeen. Het kan voorts aanspraken doen gelden op beknoptheid en duidelijkheid, twee groote deugden.

Het reglement wordt verdeeld in 3 deelen, als: I. Formelle Schulung; II. Gefecht; III. Ehrenbezigungen und Paraden, en een Aanhangsel over »Ausbildung der Recruten, Gymnastische Uebungen, Hornsignale und Trommelstreiche.”

Alleen met de eerste twee gedeelten en de vorming van den recruit wenschen wij ons bezig te houden, van hoeveel gewicht ook voor den Oostenrijker de parade is.

Tegen den regel, om met het begin te beginnen, slaan wij eerst het Aanhangsel op, om een blik te werpen op de algemeene bepalingen, voor de recrutenopleiding gegeven.

Daarin wordt o. a. gezegd:

De opleiding van den recruit is de grondslag voor zijne geheele vorming tot soldaat. De oefeningen met hem moeten verstandig geleid worden, tijd van duur en wijze van onderricht moeten rekening houden met de krachten van den man. Practisch onderwijs staat op den voorgrond.

»Nie dürfen die Recruten durch übertriebene Anforderungen entmuthigt werden.”

Omtrent den oefeningstijd der recruten stippen wij terloops aan, dat deze voor hen, die in 't voorjaar onder de wapenen komen, 10 weken, voor alle overigen 8 weken duurt. Het Leger en de beide militiën (Cisleithaansche en Hongaarsche of Honved) toch, krijgen jaarlijks een afzonderlijk contingent in 2 deelen verdeeld; de eerste oefeningstijd in het Leger duurt 3 jaar.

»Die tägliche Uebungszeit darf nur in jenen seltenen Fällen strafweise verlängert werden, wo Mangel an guten Willen und Nachlässigkeit unverkennbar sind.”

Wat het gehalte der instructeurs betreft, hieraan hecht men, en terecht, een zeer groot gewicht.

»Zur Ausbildung der Recruten sind tüchtige, umsichtige, strenge aber humane Chargen zu nehmen, welche Menschenkenntniss besitzen.”

Inderdaad, een onderwijzer, die aan al deze eischen voldoet, is een ideaal instructeur. Of evenwel deze categorie in voldoende hoeveelheid voorkomt, mag betwijfeld worden. Hoe jonger het kader, hoe minder kans men zal

hebben op instructeurs, zooals men die in Oostenrijk wenscht, en voor menig gegraduateerde is de recruitentijd eveneens een recruten-, d. w. z. een leertijd. Men moet evenwel roeien met de riemen, die men heeft.

In de rusten vooral zal de onderwijzer door ongedwongen met zijn klasse over familielevens, vroegere betrekking, enz. te spreken, het vertrouwen van den man trachten te winnen.

Ook voor een behoorlijke afwisseling moet worden zorg gedragen, want, zegt het reglement, »zu lang anhaltende Beschäftigung mit einem und demselben Gegenstande ermüdet Geist und Körper und stumpft die Aufmerksamkeit ab.»

Hetzelfde beginsel vindt men terug in HOHENLOHE's bekende Militärische Briefe, waar men o. a. aantreft: »Der Recrut, der im Recruten-Vierteljahr Tag aus Tag ein nichts anderes als den Exerzirplatz des Kazernenhofes und seine Kazernenstube zu sehen bekommt und sich mit den meist mechanischen Anfangsgründen beschäftigen muss, kommt leicht in ein geistiges Stadium, in welchem er abstumpft und keine Fortschritte mehr macht.»

Aanschouwelijk onderwijs moet zooveel mogelijk gegeven worden, want: »ein richtiges Vorbild nützt mehr, als die ausführlichste Erläuterung.»

»Der Recrut ist mit Geduld und Nachsicht zu unterrichten. Rauhes Benehmen vernichtet das Ehrgefühl.»

Eveneens een zeer juiste opmerking, daar toch de eenvoudige recruit (gewoonlijk nog toegerust met een groote dosis goeden wil) even goed een gevoel van eer heeft als zijn instructeur.

Domme en achterlijke recruten moeten den besten instructeur krijgen.

Eerst nadat de man »die Feuerscheu» heeft verloren, wordt begonnen met de beoefening van de handgrepen en de lading. Die vrees voor het schot wordt hem ontnomen, door hem met opgelegd geweer 3 schoten te laten doen naar een schijf, op 50 M. van hem af geplaatst. De man leert dus zijn wapen het eerst als vuurwapen kennen.

Zoolang de recruit nog geen 115 passen in de minuut kan maken, telt hij hardop de tijdmaat; later zal alleen de instructeur eenige maten tellen om de juiste snelheid te verkrijgen.

Fouten, die de recruit zich in zijn leertijd eigen maakt, laten zich bij de oefening in het peloton (Zug) niet meer herstellen.

Verlaten wij hiermede het Aanhangsel, echter niet alvorens even het Duitse reglement over dit gedeelte te hebben nagezien en een blik geworpen te hebben in een werk van den Russischen Generaal DRAGOMIROFF (1). In het Exerzir-Reglement für die Infanterie vinden wij vele bepalingen, die ook in het Oostenrijksche voorschrift voorkomen, doch daar spreekt niet zooveel belangstelling voor den soldaat als individu, als wel belangstelling voor de discipline uit, niettegenstaande het gebruikelijke: »Guten Morgen, ihr Leut.» Het geheel lost zich op in: »strengste Disciplin und Ordnung

(1) Manuel pour la préparation des troupes au combat, préparation de la compagnie.

bei höchster Anspannung aller Kräfte." En wanneer wij daarna het werk van Generaal DRAGOMIROFF opslaan, dan klinkt daar een toon uit, die beter samenstemt met het Oostenrijksche reglement. Onder het hoofdstuk »Éducation" zegt de Schrijver :

»Ici, tout dépend en première ligne — de la manière dont le coeur bat et dont la tête raisonne. — C'est donc de la tête et du coeur, qu'il faut tenir compte avant tout, quand il s'agit de former un soldat," en iets verder :

»Cherchez donc avant tout à enraciner chez le soldat le sentiment du devoir militaire, développez dans sa tête les idées d'honneur et d'honnêteté, affermissez et élevez son coeur, et c'est le reste qui viendra par surcroît."

Wij hebben bij het Aanhangsel langer stilgestaan dan in de bedoeling lag, doch de belangrijkheid leidde er toe.

Uit de inleiding wenschen wij het volgende onder de aandacht te brengen.

»Bei jeder Uebung muss der praktische Kriegszweck allein massgebend sein," een zinsnede, die synoniem is met het Duitsche: »Alle Uebungen müssen deshalb auf den Krieg berechnet sein."

Deze grondregel wordt door Generaal DRAGOMIROFF verder uitgewerkt (1), waar hij zegt, dat niet hij de aangewezen man zal zijn, wiens hoofd met een groot aantal vormen is volgepropt, maar wel degene, die gewoon is rekening te houden met tijd en plaats en die in het reglement slechts een leidraad ziet tot het verkrijgen van manoeuvreervaardigheid.

»Nur in der Gewohnheit findet der Soldat die erforderliche Ruhe und Sicherheit." Vandaar dan ook dat een Schrijver in de *Allgemeine Militär-Zeitung* van het vorige jaar zeer terecht opmerkte: »de dapperste soldaat is die, welke nog nooit in het gevecht is geweest."

»Beim Exerciren ist auf stramme Haltung, feste Ordnung, correcte Ausführung aller Griffe und Bewegungen besonderer Wert zu legen."

Omtrent de bevelen wordt opgemerkt, dat de wijze, *waarop* men beveelt, grooten invloed heeft op »die Willenskraft der Untergebenen". »Eine Truppe gehorcht, wie sie befehligt wird. Unsicherheit im Befehle erzeugt Unzuverlässigkeit im Gehorchen."

Tusschen de commando's in mogen geen wenken of waarschuwingen worden gegeven en het is den guides en afdeulingscommandanten verboden luid opmerkingen te maken.

Op Ruhe, Festigkeit, Sicherheit, Selbstbewusstsein, Zähigkeit en altijd denzelfden ernst en dezelfde gestrengheid, op dit alles wordt nadrukkelijk gewezen.

FORMELLE SCHULUNG.

Beginnen wij met de bewegingen.

De snelheid van den pas bedraagt: gewone pas 115, versnelde 125 en looppas 160 in de minuut.

(1) *Leitfaden für die Vorbereitung der Russischen Truppen zum Kampf. Theil II. Vorbereitung des Bataillons.*

De grootste nauwkeurigheid, de vrije, ongedwongen houding van het lichaam moeten bij het onderwijs in het marcheeren gevorderd worden. In het Pruisische reglement van 1812 stond hieromtrent voorgeschreven:

»Die Absicht beim Marschieren ist, mit möglichster Schonung der Soldaten Terrain zu gewinnen, der Marsch erhält nur dann seine Vollkommenheit, wenn beide Zwecke erreicht werden» (1).

Als vóór-oefeningen worden bewegingen met hielen, knieën en beenen gehouden en, om den man een juist begrip van den tijdmaat te geven, wordt aanvankelijk dikwijls geslagen en geblazen.

In den beginne wordt de Laufschrift en daarna de volle Lauf beoefend, de eerste gedurende ± 1 minuut en daarna gedurende 2 minuten, de laatste van 80—100 $\times$ uitgestrekt tot 200 à 300 $\times$. Wat de paslengte betreft, deze is respectievelijk 75, 75 en 90 cM.

Omtrent de zwenkingen staat voorgeschreven, dat daarbij in den regel geen hoek grooter dan 90° zal worden doorlopen, doch dat kleinere zwenkingen dikwerf moeten worden beoefend.

Van de handgrepen kent het reglement slechts: »beim Fuss,» »Schultert» en »in die Balance.»

Bij »Schultert» hangt het geweer »seiner Schwere überlassen» over den rechterschouder en wordt bij den geweerriem vastgehouden; de houding »in die Balance» komt overeen met ons »omlaag» (2).

Op de handgrepen volgen de commando's en bewegingen voor »Zum-Gebet, Vom-Gebet, Zum-Schwören, Czako (Hut, Kappe) -ab» enz. enz., waarna § 7 volgt met het laden en vuren en de volgende cursief gedrukte zinsnede:

»Der Mann muss die Lade- und Feuergriffe in allen Körperstellungen und Lagen unter allen Verhältnissen, auch bei Nacht, gewohnheitsmässig rasch und sicher ausführen können, um im Feuergefechte seine ganze Aufmerksamkeit dem Gegner und dem Commando zuwenden zu können,» zooals men bij vergelijking zal opmerken, geheel overeenkomende met het Duitsche reglement (3).

Uitgerust draagt de Oostenrijksche soldaat den Patronentornister, waarin in een der vakken 60 patronen zitten, en verder 2 tassen aan den koppel, elk met 20 stuks. De rechtertasch wordt eerst in de »entscheidende» oogeblikken aangesproken.

Het commando om het geweer te laden is eenvoudig: »La = det.» Ook bij het eerste onderwijs moet reeds een doel worden aangegeven.

»Der Soldat muss der Angabe des Zieles mit vollster Aufmerksamkeit folgen.» Bij het aanleggen moeten beide ellebogen ter hoogte van de schouders

(1) *Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine*, December 1888.

(2) Op 1 Januari 1889 had de infanterie 4 soorten van geweren, als: 3 of 4 legerkorpsen het geweer-Männlicher M. '88, het 9de en 10de legerkorps het Männlicher M. '86 (41 mM.), alle overige legerkorpsen, de Landwehr en de Landsturm het Werndl-geweer (41 mM.) M. 73/77, de territoriale troepen van den Landsturm het Wänzl-geweer M. '67 van 44 mM.

(3) Exerzir-Reglement für die Infanterie, Seite 13, Punkt 27.

worden gebracht. Wordt op commando gevraagd, dan moet tusschen »aan» en »vuur» drie »Marschtakte» tijd worden gelaten en, als het doel slecht zichtbaar is of bij hooge vizierstellingen, 6 van die maten (1).

De Sperrklappe (zijnde de pal, die vóór den haan grijpt) moet steeds gesloten zijn, ook al is het geweer niet geladen; alleen wanneer het geweer geladen moet worden, mag de pal naar achteren (links) gebracht worden.

Nadat den recruit geleerd is, recht voor zich uit te richten, wordt hem ook onderwezen dit in schuinsche richting te doen.

»Während der Bewegung darf der Soldat weder Laden noch Schiessen.»

In 't gelid kunnen salvo's of snelvuur worden afgegeven en er wordt op gewezen, dat bij de salvo's gevorderd moet worden: een snel, gelijkmatig en juist in den aanslag brengen van de geweren en een *gelijktijdig* aftrekken.

§ 8 behandelt de opleiding tot tirailleur; daar wordt gezegd: »Je gewandter der Plänkler in der Handhabung des Gewehres, je geschmeidiger sein Körper ist, desto besser wird er seine Aufgabe erfüllen.»

In bedekt terrein en wanneer een plotseling op den vijand stooten mogelijk is, moet de bajonet worden opgezet. (Bij de *Männlicher*-geweren is de bajonet slechts 0,25 M. lang, waardoor het wapen een lengte krijgt van 1,57 M. bij het M. '86 en van 1,55 M. bij het M. '88.)

»Selbst die beste Deckung muss ohne Zaudern aufgegeben werden, wenn dies befohlen wird, wenn sie keinen guten Ausschuss zulässt oder wenn es sich um eine Vorbewegung handelt.» Voorzeker geen overbodige opmerking voor den recruit; de werkelijkheid heeft zoo menigmaal bewezen, welke moeite en discipline vereischt worden om een linie onder het werkzame vuur vooruit te krijgen.

Nadat eenige opmerkingen zijn gegeven omtrent de houdingen achter verschillende dekkingen (de grootere waarde, die gezichtsdekkingen voortaan zullen verkrijgen, wordt niet opgemerkt), gaat het Reglement over tot het in korte woorden meedeelen van het doel van aanval en verdediging. Dat het, behalve op het *snelle*, ook op het *ordeljk* naderen tot den vijand aankomt, wordt niet gezegd. »Ohne Befehl darf der Soldat im Gefechte nicht zurückgehen. Er ist zu belehren, dass im Zurückgehen die verheerendste Wirkung vom Feuer des Gegners zu gewärtigen ist. Wird der Rückzug befohlen, so darf der Soldat nie über dem vom Commandanten bezeichneten Haltpunkt zurückweichen, auf das Commando: »Halt,» muss er unbedingt stehen bleiben und Front gegen den Feind machen.»

Het Duitsche reglement wijst eveneens met nadruk op het bovenstaande,

(1) Het geweer M. '88 heeft een vizier van 250× en een standvizier van 400×, terwijl voor de afstanden tot 2500×, de verdeelingen met 100× opklimmen.

Het geweer M. '86 heeft 2 vizierkepen en 2 vizierkorrels. De eene richtlijn dient voor 200 tot en met 1500×, de andere voor 1600 tot en met 2300×. Voor beide geweren is de maximumafstand, waarop geschoten wordt, 2100×.

(Zie: Over de veranderingen in de Infanterie-bewapening in de voornaamste Europeesche Legers, door H. en B., *De Militaire Spectator*, 1889.)

waar het beveelt: »Es ist Pflicht des Offiziers, durch angemessene, der Fassungskraft des Soldaten angepasste Darlegungen zu erwecken, vor allem ihm aber die Ueberzeugung zu verschaffen, dasz es für den Soldaten nichts Gefährlicheres giebt, als dem Feinde den Rücken zu wenden.»

Hetzelfde betoogt het Fransche voorschrift (1): »Car il est toujours préférable de marcher en avant, la retraite, si rapidement qu'elle soit exécutée, étant le mouvement, qui expose aux pertes les plus considérables.»

Bij het vuren moet er aan gedacht worden, dat »ein Erfolg nur durch gutes, nicht aber durch vieles Schiessen wird erreicht.» In het op bladz. 299 onder (1) aangehaalde werk van Generaal DRAGOMIROFF, leest men: »snel achter elkaar afgegeven salvo's veroorzaken meer voorbijgaande dan raak-schoten. Spaar een patroon drie dagen lang, desnoods gedurende den geheelen veldtocht, als gij ze niet gebruiken kunt. Schiet langzaam maar zeker.» Voorzeker, er kan niet genoeg op gewezen worden, zuinig te zijn met de munitie; de belasting van den hedendaagschen infanterist schijnt haar toppunt bereikt te hebben, hem nog meer met patronen te beladen zou bijna ondoenlijk zijn. In zijn *Tactique de ravitaillements* zegt Generaal LEWAL (2): »Charger les hommes est commode, mais funeste.» In een Fransch werkje treft men hierover nog de volgende zinsnede aan (3): »Spaar uwe munitie. Verantwoord ze altijd aan u zelve. Verkwist ge uwe patronen, dan hangt ge af van de genade uwer vijanden.» Een bedaard en goed gericht vuur geeft de beste uitkomsten, zegt het Italiaansche reglement van 11 Oct. 11.

Het Oostenrijksche reglement laat dit onderwerp dan ook niet rusten, dan na de volgende opmerking te hebben gegeven:

»Mit den Patronen muss gespart werden, weil selbe im Gefechte nur schwer zu ersetzen sind. Eine Infanterie ohne Munition ist ihres Hauptkämpfungsmittels beraubt.»

Eerbewijzen.

Hierover valt op te merken, dat als de ongewapende soldaat in de rechterhand iets draagt, hij met de linker kan salueeren. Heeft hij beide handen vol, is hij zonder hoofddekse, in een rijtuig gezeten of leidt hij een paard aan de hand of een »Bespannungszug», dan kan hij als erbewijs met de »Kopfwendung» (Blick in's Gesicht) volstaan.

Het tweede gedeelte, behandelende de »Formelle Schulung», de houding, exercitiën en erbewijzen der Spielleute, Pionniere der Infanterie en der Jägertruppe, der Unterofficiere, dann der Officiere, daalt in veel details af, bijv.: na de eedsaflegging wordt het hoofddekse weer opgezet, de handschoenen aantrokken en de sabel getrokken. Is men bereden, dan moeten,

(1) *Ecole de compagnie*, janvier 1889, page 82.

(2) *Journal des sciences militaires*, Janvier 1889.

(3) *Aide-mémoire de campagne à l'usage des sous-officiers, caporaux et élèves-caporaux et engagés conditionnels par un adjudant-major*, punt 10 der Conseils pratiques.

bij het afleggen van den eed, de vier teugels in de linkerhand gehouden worden, enz. enz.

Bij het defileeren mogen de officieren de armen niet bewegen.

Tot zoover het eerste hoofdstuk der »Formelle Schulung. Het tweede begint met het onderwijs in den Zug.

Dient in Duitschland de Zug-exercitie tot voorbereiding voor de oefeningen in de compagnie, het Oostenrijksche reglement gaat verder en zegt, dat de exercitiën in den Zug (wat wij zouden noemen de exercitiën in de 3de afdeeling), »den Abschluss bilden der taktischen Schulung des Soldaten.» Heeft de man het onderwijs in den Zug achter den rug, dan moeten met hem alle formatie-veranderingen snel, zeker en ordelijk uitgevoerd kunnen worden en moeten daarbij: »Ruhe, sowie gespannteste Aufmerksamkeit erhalten bleiben.»

De gelederenafstand, van hiel tot hiel, bedraagt 120 cM., het voorste gelid houdt den afstand naar rechts, terwijl het achterste gelid zich dekt op het voorste.

De Schwärme (groepen) van een Zug zijn niet sterker dan 7 en niet zwakker dan 4 rotten.

De commandant van den Zug is een subaltern officier of een Cadet-officier-stellvertreter (1).

Bij het aantreden stellen zich de manschappen op één gelid volgens de grootte en met »geschultertem'' geweer, waarna zij met tweeën worden afgeteld. Op het commando »in den Zug'' gaan de N°. 2 achteruit en allen sluiten rechts aan. Een blind rot wordt c. q. in het midden geplaatst. Hierna volgt de indeeling in dubbelrotten.

Bij het knielen gaat het voorste gelid een pas vooruit.

Wat de handgrepen betreft, hieromtrent zegt het Reglement: »Die Schulung der Gewehrgriffe ist im Zuge abzuschliessen. Später ist deren Uebung auf das unumgänglichste Mass zu beschränken; sie bilden keinen Gegenstand productionsmässiger Uebung.»

Bij de salvo- en snelvuren kunnen de volgende formatiën en houdingen worden aangenomen:

beide gelederen staande of knielende; het eerste geknield, het tweede staande; het eerste liggende, het tweede knielende.

Treedt de man als tirailleur op, dan beschikt hij over een frontbreedte van 1—2 passen.

In het werkzame vuur met sprongen vooruitgaande, hangt de lengte van den sprong af van het terrein en de gevechtsomstandigheden, alsmede van de krachten der manschappen. Bij het onderricht is die lengte 60—80 passen;

(1) De Oostenrijksche compagnie telt: 1 bereiden kapitein, 3 luitenants, 1 cadet, 1 sergeant-majoor, 4 sergeanten, 12 korporaa's, 18 vice-korporaa's (Gefreite), 1 fourier, 2 tamboers, 2 hoornblazers, 4 pionniers, 3 ziekendragers, 4 ordonnansen en 180 soldaten. Totaal 236 hoofden, verdeeld in 4 Züge.

in de Fransche compagniesschool wordt die lengte op 50 M. gesteld, in het Duitsche reglement 100 passen of 80 M. en bij ons eveneens 80 M.

Het vuur, door de tirailleurlinie af te geven, wordt onderscheiden in:

Langzaam of levendig tirailleurvuur,

Groepenvuur, en

Snelvuur.

»Commando und Pfiff sind von allen Chargen zu wiederholen und Ersteres überdies von Mann zu Mann weiterzugeben" (1).

Een strenge vuurdiscipline moet gevorderd worden en het kader waakt tegen munitieverspilling; de Zugcommandant moet tijdig zijn C.C. om aanvulling verzoeken.

Indien na een aanval de vijand zich in bedekt terrein terugtrekt, zoo moet de orde hersteld worden, verder worden voortgerukt of c. q. de stelling worden bezet.

»Das planlose Nachlaufen einzelner Schwärme oder Leute ist nicht zu dulden."

Mislukt de aanval, dan gaat men gewoonlijk »gerade aus zurück," bij oefeningen in den pas. (Alle Uebungen müssen deshalb auf den Krieg berechnet sein" brengen wij hierbij in herinnering; dit toch is geen beeld van de werkelijkheid.)

Het Italiaansche exercitie-reglement zegt hieromtrent het volgende (2):

Bij een mislukten aanval, liggende het vuur te openen en versterkingen af te wachten. »Deze wijze van handelen, behalve dat zij meer overeenkomt met het militair eergevoel en beter is voor de overige handelingen, berokkent veel minder verliezen, dan de terugtocht onder 's vijands repeteervuur." Bij het afslaan van een cavalerie-aanval wordt er op gewezen, dat alleen de groepen, die onmiddellijk bedreigd worden, het noodige hebben te verrichten.

De Compagnie (3).

De tactische opleiding van het kader moet bij de compagnie eindigen en de »Schulung der Compagnie" is het gewichtigste deel van de opleiding van den infanterist. De rest der algemeene bepalingen komt in hoofdzaken overeen met die uit het Duitsche reglement. Het Italiaansche zegt ook nog:

»De kapitein leidt het onderwijs zijner compagnie; diens verantwoordelijkheid strekt zich uit over al het onderwijs, dat de compagnie onder zijn leiding ontvangt."

Indeeling en opstelling.

De normale indeeling is in 4 Züge, die twee halve compagnieën vormen. Een compagnie van minder dan 24 rotten wordt in 3, van minder dan 18 in 2 Züge afgedeeld.

(1) Vergelijk § 175 Voorschrift Tirailleen.

(2) Zie: *Revue Militaire de l'Etranger*, 15 décembre 1889.

(3) Zie noot (1) bladz. 304.

De compagnie gesloten zijnde, kent het reglement slechts twee formatiën en wel *in linie* of *in colonne* op 6 passen; in 't laatste geval staan de tamboers en hoornblazers achter de tweede sectie. »Im kriege ist die Mannschaft, so lange als thunlich, stets in demselben Zuge beisammen zu lassen.» Frontveranderingen en het openen en sluiten der gelederen komen niet voor.

De colonne wordt geformeerd:

a. voorwaarts, stilstaande en in den marsch; aan het hoofd komt de tweede sectie, welke daartoe voorwaarts marcheert, totdat de C.C. haar halt laat houden of den pas markeeren;

b. op de plaats, als onder *a*, doch de tweede sectie blijft staan.

Het volgens *a* en *b* samentrekken kan ook op een vleugelafdeeling geschieden.

c. naar rechts (links), stilstaande en in den marsch, overeenkomende met § 14 van onze compagniesschool.

Het formeeren der colonne met »Halb-Compagnien» geschiedt:

a. voorwaarts, stilstaande en in den marsch. De rechter- (linker-) sectie komt hierbij achter de tweede (derde).

b. op de plaats, als onder *a*, doch de middensectiën blijven staan.

c. naar rechts (links). Naar dezelfde beginselen als bij de colonne.

Ontwikkeling uit de colonne:

1°. voorwaarts, stilstaande of in den marsch, welke beweging op de voorste sectie plaats heeft, evenzoo wanneer rechts of links voorwaarts in linie wordt gekomen. Uit de formatie met Halb-Compagniën geschiedt deze beweging op het voorste peloton, terwijl de achterste sectiën haar oorspronkelijke plaats weer innemen.

2°. gedurende een flankbeweging, overeenkomende met ons vroegere »ter rechter- (linker-) zijde in bataille,» waarbij ook desnoods de colonne eerst van directie kan veranderen en daarna zich in linie ontwikkelen.

Verder kan uit de *colonne* tot die met *Halb-Compagnien* worden overgegaan en omgekeerd, zoowel stilstaande als in den marsch.

Alle opmarschen en ontwikkelingen moeten zóó worden onderwezen, dat een korte waarschuwing en aanduiding der frontlijn voldoende is om snel en rustig in de nieuwe formatie aan te komen. »Eine Schematisirung solcher Aufmärsche ist untersagt.»

Omtrent de marschen stippen wij alleen aan, dat, om de compagnie aan een gelijkmatigen marsch te gewinnen, deze in elke formatie over groote afstanden moet worden beoefend, zoowel op vlak als op moeilijk begaanbaar terrein. In het laatste geval moet men, wat houding en orde betreft, rekening houden met het terrein.

Vuren der gesloten compagnie.

Zij worden in den regel Zugs-gewijze afgegeven. Het vier-gelederen-vuur kan uit de colonne. (colonne met Halb-Compagnien) formatie slechts bij uit-

zondering worden afgegeven, als tijd en omstandigheden geen ontwikkelingen in linie toelaten. De vuursoorten zijn salvo's en snelvuren.

Ontwikkeling tot het gevecht.

De gevechtsformatie der compagnie bestaat uit een tirailleurlinie en een reserve (Compagnie-Reserve). Zoowel bij vredesoefeningen als op 't oorlogsveld, zal de frontbreedte niet meer dan 100 pas (75 M.) bedragen. De Fransche compagniesschool geeft voor een compagnie van 200 geweren een breedte van ± 150 M., het Duitsche reglement bepaalt de breedte op 100 M., waarboven men zich niet »erheblich auszubreiten hat;» het Italiaansche reglement zegt, dat het moderne gevecht er toe leidt, aan de linie geen grootere uitbreiding te geven dan de dubbele frontbreedte, die zij (de comp.) in linie heeft. Ons Voorschrift op het Tirilleeren geeft aan, dat een bataljon, dat 2 compagnieën in de voorste linie heeft en onder normale omstandigheden strijdt, geen grooter frontbreedte aan zijn linie mag geven dan 250 M. Generaal DRAGOMIROFF beveelt aan: 30 pas voor een escouade van 5 rot of ± 3 pas per man (op de groote afstanden); althans de Schrijver zegt (1): »Il va de soi, que ceci n'est applicable qu'aux grandes distances; la chaîne, en se rapprochant à 400—500 pas, est ordinairement renforcée. Par conséquent, même en terrain découvert, chaque escouade aura alors moins de 30 pas. Comme limite de densité de la chaîne, — et cela derrière des couverts sérieux, tels que levée de terre, fossé, etc. — ou peut, à notre avis, admettre un pas et demi par homme, soit 15 pas pour une escouade de 5 files.»

De Züge, die aanvankelijk niet in de linie worden opgenomen, vormen de reserve. De afstand dier reserve tot de voorste linie laat zich niet bepalen: »immer soll die Reserve in der Lage sein, rechtzeitig einzugreifen, dabei aber vor vorzeitigen Verlusten durch das Feuer des Gegners bewahrt bleiben.» Bij de oefeningen en op open terrein bedraagt die afstand ± 200 pas of 150 M.

Beweging der tirailleurlinie.

Het sprongsgewijze vooruitgaan in de linie geschiedt door de Züge gelijktijdig en op bevel van den C.C., soms medegesleept door den Zug van directie. De reserve volgt in de meest geschikte formatie. Welke dat is, vindt men opgeteekend in het daareven besproken werk van den Russischen generaal, waar de Schrijver zich als volgt uitlaat (2):

»Le chef de compagnie ne doit pas oublier un instant, qu'il vaut mieux s'arrêter une minute de plus et faire ensuite, d'une seule enjambée, une centaine de pas en plus, que de s'arrêter presque tous les vingt pas»....

»Se tenir, quand on stationne, autant que possible à couvert, ou dans la formation la moins vulnérable au feu, s'il faut s'arrêter absolument à décou-

(1) *Manuel pour la préparation des troupes au combat, préparation de la compagnie*, noot op bladz. 103.

(2) *Cheminement de la réserve et précautions contre les feux etc.*, bladz. 112, 113 en 117.

vert; — ou bien marcher et alors par enjambées de 300 à 400 pas à la fois, en choisissant de nouveau, pour s'arrêter, le terrain, qui protège le mieux du feu"....

»Si, sur la direction à suivre, il ne se trouve aucun couvert, le mieux est de s'avancer en ligne déployée, à files écartées, ou en lignes de colonnes de section par le flanc sans double. Cette dernière formation est préférable, dans les endroits, où il est difficile d'avancer sans rompre la formation, toutes les fois qu'elle est un peu étendue"....

Moet de linie versterkt worden, dan geschiedt dit door verlenging of verdichten.

Vuren.

De leiding van het vuur behoort zoolang mogelijk in de hand van den C.C. te blijven. Deze houdt een wakend oog op de uitvoering, doch laat de details der uitvoering aan zijn Zugcommandanten over. Is de compagnie zelfstandig, dan kan de commandant op grooten afstand vuur laten afgeven. Over het aantal voorhanden patronen moet hij steeds op de hoogte zijn en voor de aanvulling zorg dragen (1).

Bajonetaanval.

Deze geschiedt op bevel van den C.C. en »sonst auf Impuls jenes Zugcommandanten, welcher den Moment für das Eindringen in die feindliche Aufstellung für günstig erachtet."

Bij een z. g. n. »planmäßigen Anlauf," geeft de C.C. zijn bevelen, *laat de bajonetten opzetten* en de reserve met den versnelden pas oprukken. De tamboers en hoornblazers beginnen te slaan en te blazen, zoodra als de aanvallende beweging voor den vijand niet meer verborgen kan blijven. Op 30 passen achter de linie gekomen, wordt het signaal »Sturm" gegeven.

Afweer van cavalerie-aanvallen.

De Zugcommandant, die het eerst de cavalerie opmerkt, geeft hiervan den C.C. kennis. In de tirailleurlinie gedraagt men zich, zooals hiervoren voor den Zug is aangegeven. De reserve neemt een gunstige opstelling voor het afgeven van salvo's, welke aanvangen, als de ruiters tot op ± 500 pas (375 M.) zijn genaderd.

Het bataljon (2).

Onder de algemeene bepalingen komt o. a. voor:

Elk bataljon zal de eenvoudige vormen, welke de oorlog vordert, onder alle omstandigheden ordelijk en met zekerheid moeten kunnen uitvoeren.

(1) Elke compagnie heeft een compagnie-patronenwagen met 9430 patronen voor het geweer van 8 mM. of 7000 voor dat van 11 mM. Is een gevecht te voorzien, dan krijgt elk man 20 patronen uit den wagen, de voorraad der onderofficieren wordt aangevuld tot den normalen van den soldaat, zijnde 100 in 20 houders verpakt; voor hen, die bewapend zijn met het geweer model '86, is de normale voorraad: van den man 80, van den onderofficier 40. (Zie ook het opstel van E. A. U. in *De Militaire Spectator*, N°. 12, 1889.)

(2) Het bataljon van het actieve leger telt 20 officieren, 10 paarden, 10 voertuigen en 944 man (jager-bataljon 960). De kapiteins van het Leger, Honved en Landstorm zijn bereden; bij de Cisleithaansche Landwehr slechts 1 per bataljon van 4 compagnieën.

»Einheitliche Evolutionen der Compagnien sind nicht kriegsgemäss, daher auch bei den Uebungen nicht zu fordern» (zie onze Bataljonsschool, 5de alinea der Inleiding).

Door de oefeningen in het bataljon zullen de manoeuvreervaardigheid der compagnieën en de zelfstandigheid, het initiatief en de »militärischer Ueberblick» van de C.C^o. bevorderd worden. De compagnieën moeten daarom grondig en stram geoefend zijn.

Opstelling.

Twee compagnieën vormen een half-bataljon. De B.C. bedient zich van waarschuwingen (aviso), korte, duidelijke bevelen, of doet deze c. q. overbrengen door den bataljonsadjutant of door ordonansen.

Als gesloten vormen gelden:

de *massa*, de *colonne-linie*, de *ontwikkelde linie* en de *colonne*. In *massa* staan de colonnes met 3 pas tusschenruimte (elke colonne gesloten op 6×); in *colonne-linie*, op deploymentsafstand plus 3 pas; in *ontwikkelde linie* is tusschen elke divisie 3 pas tusschenruimte en in de *colonne* staan zij met 9 pas onderlingen afstand. In deze laatste formatie kunnen de compagnieën geformeerd zijn in colonne met half-compagnieën, in linie of met verdubbelde rotten (enkele rotten) achter elkaar. In de *massa* en de *colonne-linie* kan elke compagnie ook in colonne met half-compagnieën zijn opgesteld.

De plaats van den B.C. is bij de *massa*-formatie op 20×, bij die in *colonne* en *linie* op 60× vóór en met het front naar zijn bataljon, met dezelfde commentaren als bij ons zijn voorgeschreven.

Bewegingen.

Formatie-veranderingen kunnen op elke compagnie, naar iedere richting, van de plaats of in den marsch worden uitgevoerd.

Uit de massa-opstelling:

- 1°. In colonne en in linie op de plaats.
- 2°. In colonne en in linie van de plaats, voorwaarts en gedurende den marsch.
- 3°. In colonne met de marschrichting voorwaarts (ook van een der vleugels).
- 4°. In colonne naar een der flanken (naar de beginselen van § 5 onzer Bataljonsschool).

Uit de colonne-linie:

- 1°. In *massa*, op de plaats.
- 2°. In *massa*, van de plaats, voorwaarts en gedurende den marsch.
- 3°. In *ontwikkelde linie* op de plaats of in den marsch.
- 4°. In colonne met voorwaarts afmarcheeren.
- 5°. In colonne naar een der flanken.

Uit de ontwikkelde linie:

Alle formatiën worden uitgevoerd, nadat elke compagnie in colonne is samengetrokken.

IV. S. 15. D. N°. 5.

Uit de colonne :

1°. In massa, colonne- of ontwikkelde linie naar één of beide zijden der voorste afdeeling, zoowel staande als in den marsch.

2°. In colonne met half-compagnieën, stilstaande en in den marsch en omgekeerd, uit de formatie met half-compagnieën in de colonne.

Marschen.

Bij een marsch in een der vier normaal-opstellingen, is gewoonlijk bij 4 compagnieën de 3de, bij 3 of 2 compagnieën, de 2de compagnie, en in colonne de voorste, de richtingscompagnie. De compagnieën moeten elk voor zich gesloten blijven; zwenkingen hebben slechts bij kleine bogen plaats. Moet het bataljon in een der normaal-opstellingen onder een hoek van frontlijn veranderen, dan heeft deze beweging plaats door middel van een »frontverandering». In massa zijnde, kan dit ook geschieden door een flankmarsch met zwenking.

Ontwikkeling tot het gevecht.

»Im Bataillon bilden die Compagnien die Dispositions-Einheiten, welche zur Erreichung des gemeinsamen Gefechtszweckes entweder nacheinander oder gleichzeitig in Thätigkeit zu setzen sind.»

Bij een zelfstandig optredend bataljon is de frontbreedte afhankelijk van terrein en omstandigheden; in verband optredend, krijgt het geen grootere uitgestrektheid dan de eigen breedte in linie bedraagt.

Zoowel stilstaande als marcheerende, kan uit iedere formatie de opstelling voor het gevecht worden aangenomen.

De compagnieën, bestemd voor het vuurgevecht, worden door hun commandanten naar de ontvangen bevelen en naar eigen goeddunken aangevoerd, de overige vormen de bataljonsreserve, welke aanvankelijk 300—400× (225—300 M.) achter de reserve der compagnieën wordt opgesteld. Zij moet steeds gereed zijn in het gevecht in te grijpen. Bij de bewegingen worden ondiepe formatiën (ontwikkelde of colonne-linie) aanbevolen.

Vuren.

De invloed van den B.C. op het vuur bestaat hoofdzakelijk in het waken voor een goede aanwending, concentratie en tijdige versterking der vurende afdeeling, benevens de zorg voor de aanvulling der munitie. Is het noodig op groote afstanden vuur af te geven, dan wijst hij daartoe de afdeeling, het doel en c. q. de plaats van opstelling aan. Op de middelbare en kleine afstanden is de leiding van het vuurgevecht in handen der C.C.

*Het regiment (1).**Opstelling.*

Twee tot vier bataljons van hetzelfde korps vormen een regiment. Zoodra meer dan één bataljon uitrukt, voert de R.C. zelve het bevel en hij leidt de bataljons op dezelfde wijze als de B.C. zijn compagnieën.

(1) Het regiment van het actieve leger met 4 bataljons telt 3947 man, 30 paarden en 40 voertuigen.

Geconcentreerde opstelling.

De bataljons staan in massa of in colonne in een of meer liniën met tusschenruimten van 10 pas. De afstand tusschen de liniën bedraagt 40 pas (zie Regimentsschool, bladz. 26).

Colonne-opstelling.

De bataljons in colonne achter elkander op een afstand van 10 pas plus de frontbreedte der voorste afdeeling.

Formatie-veranderingen.

Uit de geconcentreerde opstelling in colonne en omgekeerd, 'tzij voorwaarts, 'tzij rechts of links.

Het formeeren van meer dan een linie.

Het verdubbelen der rotten of het herstellen der gelederen bij een aangegeven bataljon, waarna de overige bataljons volgen; hun afstand wordt dan 20 pas.

Marschen.

De R.C. benoemt het richtingsbataljon bijv. : »Marschiren !... tes Bataillon Direction...!»

Gevechtsontwikkeling.

De gevechtsformatie brengt een opstelling in twee of drie liniën mede, zelden in een enkele. Evenals bij het bataljon, kunnen ook weer geen vaste gegevens bestaan voor de frontbreedte. Is het regiment zelfstandig, dan overschrijdt de frontbreedte in den regel niet de uitgestrektheid van 2 bataljons in linie (conform het Duitsche Exercitie-reglement).

De bataljons in de voorste linie worden opgesteld volgens de bevelen van den B.C., de overige vormen de regimentsreserve. Bij de eerste ontwikkeling bedraagt de afstand tusschen de liniën $\pm$ 500 pas of 375 M.

Frontveranderingen, tijdens men in gevechtsformatie is, kunnen slechts uitgevoerd worden door het vormen van een ander front door achterwaarts geplaatste échelons.

Welk verschil het maakt, of het regiment uit de marschformatie dan wel uit de geconcentreerde opstelling tot het gevecht moet oprukken, wordt niet aangegeven. Het Duitsche voorschrift zegt daaromtrent (bladz. 134, punt 105): »Bei der Entwicklung aus ersterer (marschformatie) kann das Teten-Bataillon bereits in vollem Gefecht stehen, wenn das nächste das Gefechtsfeld betritt.»

Grootere troepenafdeelingen.

»Innerhalb der Truppen-Division sind die Truppenkörper und die technischen Truppen die Dispositions-Einheiten.» Leiden de omstandigheden tot een tijdelijke opheffing van het regimentsverband, dan moet zoodra mogelijk dat verband weer hersteld worden. Wanneer in vreedestijd wordt uitgerukt, commandeeren de brigade-, divisie- en korpscommandanten, zoodra meer dan de helft hunner troepen uitrukt.

Opstelling.

In de geconcentreerde opstelling staan de troepen in één of meer liniën naast elkaar (vleugelsgewijze opstelling) of achter elkaar (liniesgewijze opstelling). De troepen te voet houden daarbij gewoonlijk 40, die te paard en de treinen 50 passen linie-afstand.

Gevechtsonwikkelingen.

Sterkte en opstellingsvormen regelen zich naar de handelingen van den vijand en naar de eigen bedoelingen.

Al de bataljons uit de voorste linie vormen het eerste Treffen, waarachter zich de regiments-, brigade- en divisiereserves bevinden, welke ter beschikking hunner commandanten zijn. Een grooteren afstand dan 500 pas (375 M.) tusschen de reserves te nemen, is, met het oog op tijdige ondersteuning, niet gewenscht.

Om de leiding in de hand te werken en het dooreengeraken der onderafdeelingen te voorkomen, moet de voorkeur gegeven worden aan de vleugelsgewijze opstelling.

J. H. VAN DER HEGGE ZIJNEN,

1ste Luit. der Infanterie.

(Wordt vervolgd.)

DE OPLEIDING TOT OFFICIER BIJ DE HOOFDCURSUSSEN.

Onder den titel van: »Het aanhangige wetsontwerp tot regeling van het militair onderwijs,» wordt in N°. 2 van den loopenden jaargang van dit tijdschrift het ingediende wetsontwerp besproken en o. m. een enkel woord gewijd aan de opleiding van de officieren der infanterie aan de hoofdcursussen. Deze enkele woorden echter zullen op menig infanterie-officier, die niet het voorrecht genoot, aan de Koninklijke Militaire Academie zijne opleiding te ontvangen, een pijnlijken indruk gemaakt hebben. Staat de opleiding aan de hoofdcursussen zoover bij die aan de K. M. A. achter, dat men er zelfs op meent te mogen zinspelen, dat *de mindere graad van algemeene ontwikkeling en militaire kennis eenigen invloed moest uitoefenen op de verdere loopbaan van de betrokken personen* (1)? Moet men hieruit lezen, dat het wenschelijk ware, in de toekomst de hoofdofficieren, officieren van den generalen staf, enz. te recruteeren uit hen, die aan de K. M. A. hunne opleiding ontvingen? Dit is zeker een nieuw gezichtspunt, waar veel voor, maar waar nog oneindig veel meer tegen te zeggen zoude zijn, terwijl het feit, dat tal van officieren, die op het oogenblik in het leger nog hooge of eervolle betrekkingen vervullen, uit den troep voortgesproten zijn, zeker bij het neerschrijven dier regels over het hoofd gezien is.

Maar is de algemeene ontwikkeling, de militaire kennis, waarvan door de officieren van de K. M. A. herkomstig dikwijls zoo hoog wordt opgegeven, dan zooveel geringer bij de officieren, die hunne opleiding in het leger ontvingen? Wij laten het rechtstreeksche antwoord op deze vragen gerust over aan de compagnies- en bataljonscommandanten, die geroepen zijn, de eerste schreden van den jongen luitenant op zijne militaire loopbaan te leiden, en raden den twijfelaars eene vergelijking aan, tusschen het programma der studiën aan de K. M. A. (art. 46 van het Reglement van 22 Augustus 1877, B. U., bladz. 1532) en dat tot verkrijging van den rang van 2de luitenant der infanterie (K. B. van 28 October 1882, N°. 28, B. U., bladz. 2199); misschien komen zij, evenals wij, tot het besluit, dat dit verschil niet zoo

(1) Vergel. N°. 2, bladz. 98. Wij cursiveeren.

verschrikkelijk groot is, als sommigen wel meenen. Wel komen in laatstgenoemd programma de gronden der werktuigkunde, de beginselen der strategie en krijgsgeschiedenis, de Engelsche taal en de letterkunde der drie talen niet voor, wel gaat het onderwijs aan den hoofdcursus in de wiskunde niet zoo ver als aan de K. M. A., maar van de aardrijkskunde en de geschiedenis, twee vakken, die vooral veel tot de algemeene ontwikkeling der leerlingen bijdragen, kan dit niet gezegd worden. Vooral komt het echter op de militaire vakken aan, en dan zoude, bij oppervlakkige lezing, de vergelijking zeer in het nadeel van de hoofdcursussen uitvallen; »eenige bekendheid» met dit; »de beginselen» van dat; »in hoofdzaak» wat anders, zijn op het programma van de hoofdcursussen schering en inslag. Maar wat leert de practijk? Dat men zoowel bij het schriftelijk als bij het mondeling gedeelte van het officiersexamen den aspiranten eischen stelt, die veel verder gaan dan de eerste beginselen dezer vakken. Ten bewijze zouden bijv. de schriftelijke vragen van het officiersexamen kunnen dienen, die niet behoeven onder te doen voor die, welke den aspiranten, afkomstig van de Militaire School te Haarlem, gesteld werden, terwijl ook vele mondeling gestelde vragen bewijzen, dat men zich te 's-Hage niet streng gebonden acht door deze »eerste beginselen». De leerboeken, aan de K. M. A. in gebruik, worden ook aan de hoofdcursussen gevolgd (1) en al mogen de hulpmiddelen bij het onderwijs niet in zoo ruime mate aanwezig zijn, als dit te Breda het geval is, toch wordt zooveel mogelijk naar voltalligheid gestreefd.

Maar, werpt men mij tegen, het onderwijs in de militaire vakken aan de hoofdcursussen duurt slechts één jaar, en dan worden daarin ook nog lessen in niet-militaire vakken gegeven, terwijl aan de K. M. A. in de beide hoogste studiejaren uitsluitend militaire vakken worden behandeld, en aldaar bovendien wordt beschikt over een uitgebreid personeel van specialiteiten voor alle vakken van onderwijs. Toegegeven, maar aan de leerlingen van het hoogste studiejaar van den hoofdcursus wordt geen verlof verleend van 15 Juli tot begin September, terwijl evenmin van 15 Juni tot 15 Juli een kamp wordt betrokken, waar zij practisch worden geoefend. Deze zoo hoog noodige practische geoefendheid hebben zij zich eigen moeten maken vóór hunne toelating tot den hoofdcursus, zoodat daar van 1 October tot het begin van het officiersexamen in het laatst van September, behalve een twee- à drietal weken voor eigen oefening, onafgebroken les wordt gegeven. En gedurende deze periode wordt met den tijd gewoekerd; onafgebroken worden de leerlingen beziggehouden met lessen of eigen oefening, zoodat de vrijheid, die zij genieten, vrij wat geringer is dan die der cadetten in de beide hoogste studiejaren.

Vraagt men ons, of wij deze regeling in alle opzichten goedkeuren, dan

(1) De Leidraad bij het onderwijs in de tactiek op de hoofdcursussen, door den Kapitein L. DE VLAMING, is, ten minste wat den hoofdcursus te 's-Bosch betreft, vervangen door de beide uitgebreidere leerboeken van genoemden Schrijver en den Kapitein ROELANTS.

luit ons antwoord beslist: neen, en wij wenschen dan ook van harte, dat bij de vereeniging van de beide hoofdcursussen op 1 October a. s., eene andere verdeling der leervakken over de beide studiejaren wordt ingevoerd, zoodat er meer tijd beschikbaar komt voor het zoo broodnoodige onderwijs in de militaire vakken, zonder dat de leerlingen zoo overkropt worden met werkzaamheden, als nu het geval is.

Het bovenstaande moge tot rechtvaardiging dienen van de door ons geuite meening, dat ten minste de »militaire kennis” van de officieren, die hunne opleiding genoten aan den hoofdcursus, niet zoover achterstaat bij die van hunne collega's, herkomstig van de K. M. A.; in het betoog ligt tevens het bewijs opgesloten, dat aan het onderwijs in het leger nog veel ontbreekt. De oorzaak hiervan is o. i. gelegen in de weinige aansluiting van dit onderwijs aan dat van onze middelbare scholen, eene aansluiting, waarop men voor de K. M. A. terecht zooveel prijs stelt. In den tegenwoordigen tijd, waarin de Hoogere Burgerscholen zulk een groot aantal jongelieden opleveren, die deugdelijk elementair onderricht genoten, waarin het onderwijs aan die inrichtingen in het algemeen zoo goedkoop is, dat ook minder met aardsche goederen bedeelde ouders niet behoeven te schromen, hunne zonen hiervan partij te doen trekken, waarin gemeentebesturen en particuliere vereenigingen aan onbemiddelde, doch vlugge jongelieden de gelegenheid verschaffen, dit onderwijs kosteloos te genieten, is aansluiting van het militair onderwijs, ook van dat, hetgeen in het leger wordt gegeven, een gebiedende eisch. Alleen dan zal het ook in de toekomst mogelijk blijven, dat men »in het leger van den laagsten graad tot den hoogsten rang kan opklimmen,” een eisch, dien wij met den Schrijver van het in het begin van dit opstel genoemde artikel, in elk opzicht als noodzakelijk erkennen.

Hoe echter tot dit resultaat te geraken? Ook hier moet, zooals in alle zaken, begonnen worden met het begin en dan verder de koe flink bij de horens worden gevat.

Een groot gedeelte van de jongelieden, die in het leger carrière hopen te maken, treedt als aspirant-onderofficier in dienst en juist de eischen van het toelatingsexamen voor deze positie wijken zoozeer af van het onderwijs, in de lagere klassen der H. B. Scholen gegeven, dat reeds dadelijk niet alleen alle aansluiting verloren gaat, maar zelfs menig jongmensch, die gedurende een paar jaar de H. B. S. bezocht, maar daar niet eene groote mate van bedrevenheid heeft verkregen in de behandeling der samengestelde breuken, of die niet allerlei onmogelijke vraagstukken, betrekking hebbende op het metrieke stelsel, weet op te lossen, hoewel overigens goed onderlegd, afgewezen wordt.

Behalve deze eischen toch, zijn het schrijven van een goed leesbare hand, de kennis van de gronden der Nederlandsche taal, te beoordeelen uit een te vervaardigen opstel, gewoonlijk van den meest primitieven aard, en eenige kennis van de aardrijkskunde en geschiedenis van ons land de eenige

voorwaarden tot toelating. Zeker zijn deze al zeer gering en misschien had men, toen men in 1873 deze bepalingen maakte, meer het oog op het verkrijgen van geschikte onderofficieren, om tegemoet te komen in den toen heerschenden kadernood, dan wel op het trekken van jongelieden, die later het officierskorps van het leger zouden versterken.

Wat leert echter de practijk? Tal van jongelingen, die niet slagen in het examen voor Breda of Willemsoord, nemen op deze wijze dienst, om toch hun doel te bereiken, en juist zij vormen de goede elementen, waaruit later de leerlingen van den hoofdcursus worden genomen. Van deze ondervinding moet partij worden getrokken, om het dienstnemen als adspirant-onderofficier aan te moedigen. Men bepale bijv. dat jongelingen, die gedurende minstens één jaar de lessen in de 3de klasse eener H. B. School met 3- of 5-jarigen cursus hebben gevolgd, zonder examen als adspirant-onderofficier — ware de naam niet te lang, dan zouden wij aan de tusschen 1830 en 1840 gebezigde omschrijving van »volontair, dingende naar den rang van officier» de voorkeur geven — worden toegelaten, terwijl andere adspiranten een examen moeten afleggen, waarvan de eischen overeenkomen met de leerstof, in genoemde klasse behandeld. Zij kunnen, na voldoende afgelegd examen, waarvan de eischen hooger gesteld mogen worden met het oog op de meerdere algemeene ontwikkeling, na 3 maanden tot korporaal, na 8 maanden tot sergeant worden bevorderd. Ten einde de bevordering van het overige kader niet in den weg te staan, zoude men hen boven de gewone formatie kunnen voeren, waardoor men bij mobilisatie ook een zeer gewenscht reservekader zou verkrijgen.

Op 1 October van het jaar, volgende op dat waarin zij hun eerste dienstjaar hebben volbracht, kunnen zij, mits blijken gevende van voldoende ijver, tot een cursus worden toegelaten, waarop in hoofdzaak het onderwijs overeenstemt met dat, hetwelk in de 4de en 5de klasse eener H. B. School wordt gegeven.

Voor hunne toelating tot den cursus worden de adspiranten van geen enkelen dienst vrijgesteld; gedurende dien tijd kan dit met enkele, voor hunne militaire vorming minder noodzakelijke diensten het geval zijn. Na minstens één jaar de lessen op den cursus te hebben gevolgd, doen de leerlingen een eindexamen in de daar onderwezen vakken, welk examen tevens dient tot toelating op den hoofdcursus, waar zij dan nog gedurende twee jaren onderrecht ontvangen in militaire vakken, krijgsgeschiedenis, militaire aardrijkskunde, enz.

De soldijen onzer adspiranten zouden wij zoodanig geregeld wenschen te zien, dat ouders of voogden niet behoeven bij te betalen, om hen in de gelegenheid te stellen aan eene eigene of aan de onderofficiersmenage deel te nemen; men stelle de dagelijksche soldij van den soldaat-adspirant-onderofficier op 50 cent, van den korporaal op 60 cent, van den sergeant gelijk aan die zijner collega's in den effectieven graad, zonder eenige ver-

hooging. Thans ontvangt de soldaat 34 cent, de korporaal 43 cent, de sergeant-titulair — bij den tegenwoordigen overvloed van kader duurt het een geruimen tijd, voor men in den effectieven graad wordt aangesteld — 34 cent, terwijl de inleg in de menage gewoonlijk 40 cent bedraagt. Al is dus het bedrag, dat ouders of voogden per dag moeten bijbetalen, niet groot, toch zouden wij de geringe besparing, die het Rijk hierdoor verkrijgt, gaarne afgeschaff zien.

De door ons voorgestelde regeling zoude zeker op enkele moeilijkheden stuiten. Vooreerst op het vinden van geschikte onderwijzers voor de cursussen. Hierin kan men tegemoetkomen door officieren, die hiertoe genegen zijn en de geschiktheid bezitten, bijv. gedurende een jaar de colleges te laten volgen aan een onzer hoogeschole in de vakken, waarin zij als onderwijzer zullen optreden, op denzelfden voet als dit thans met eenige officieren der intendance aan 's Rijks Landbouwschool te Wageningen geschiedt. De onderwijzers aan den hoofdcursus zouden allen een cursus aan de Hoogere Krijgsschool gevolgd moeten hebben. Verder zouden alleen in die garnizoenen, waar zich de staf van een regiment bevindt, adspirant-onderofficieren kunnen worden aangenomen, terwijl, zoolang de maatregel nog niet tal van deelnemers uitlokt, per divisie één of twee cursussen worden opgericht. Ten einde ten slotte ook aan hen, die niet als adspirant-onderofficier in dienst traden, de gelegenheid te geven, tot den cursus te worden toegelaten, zoude in die garnizoenen, waar zich minstens één bataljon infanterie bevindt, een voorbereidende cursus kunnen opgericht worden, waartoe korporaals en onderofficieren, die voldoende geschiktheid bezitten, konden worden toegelaten.

Eene regeling, in den geest van de hiervoren gestelde, zoude ouders en voogden uitlokken hunne zoons of pupillen minstens een driejarigen cursus aan de H. B. Scholen te doen volgen, hetgeen niet anders dan voordeelig op de algemeene ontwikkeling zoude werken. Verder zoude paal en perk gesteld worden aan het verderfelijke stelsel, nog door vele ouders gevolgd, om hunne zoons, die niet willen of kunnen werken, in dienst te zenden, in de hoop, dat de strenge tucht, waaraan zij daar zijn onderworpen, weldadig op hun verderen levensloop moge werken. Van het gros dezer jongelui komt ook in het leger niets terecht en zij vermeederen slechts, na expiratie van hun dienstdag, het groote getal dergenen, die, in het leger niet gevonden hebbende wat zij daar zochten, het hunne er toe bijbrengen om onder het volk meer en meer weezin tegen het leger op te wekken.

De eischen, die wij stelden, zijn hoog, maar wij herhalen het, in den tegenwoordigen tijd, waarin het onderwijs zooveel is verbeterd, nu in alle standen en betrekkingen eene groote mate van kennis wordt vereischt, moet men ook aan hen, die zich in het leger tot den officiersrang wenschen te bekwamen, hogere eischen stellen. Naar onze vaste overtuiging zal dit echter niet alleen ten goede komen aan de officieren, uit het leger gevormd,

maar ook aan het mindere kader, en op deze wijze medewerken om den weg te banen voor een juistere en op goede gronden gesteunde waardeering van het leger.

A. S. RUSSEK,

1ste Luitenant der Infanterie.

's-Bosch, 15 Februari 1890.

Naschrift.

Alvorens bovenstaand artikel ter perse te zenden had de hoofdredacteur de beleefdheid om op te merken, dat de gecursiveerde zinsnede op bladz. 313, aangehaald uit Afl. 2, niet letterlijk was weergegeven, terwijl uit den inhoud van bedoeld opstel blijkt, dat de Schrijver allermintst de bedoeling had, om te pleiten voor achterstelling van de officieren, die bij de korpsen zijn opgeleid, maar integendeel voor verheffing der opleiding bij de korpsen, opdat eenheid in stand ook eenheid in kennis en ontwikkeling meebrengt."

De eerste opmerking geven wij gaarne toe; wij hebben, ter wille van den zinnbouw, enkele woorden omgezet, zonder, naar wij meenen, iets aan de beteekenis te hebben veranderd; van de laatste opmerking nemen wij gaarne nota, hoewel wij, bij herlezing van de bewuste passage, de bedoeling, die de Schrijver er in leggen wilde, er niet geheel alleen uit konden lezen. Daar het ons bekend is, dat ook anderen de passage opgevat hebben, in denzelfden geest als wij dit deden, stellen wij het op prijs, dat de Redactie ons artikel ongewijzigd heeft opgenomen.

R.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Het onderwijs aan a. s. officieren van de Militaire Administratie
door F. W. HORSTMANN, *Kapitein-Intendant, Leeraar aan*
den intendancecursus (Iide Afdeeling der Krijgsschool).
's-Hage, GEER. VAN CLEEF. 1890. Prijs f 0,50.

Aanleiding tot het schrijven van de hierboven genoemde brochure heeft de Heer HORSTMANN gevonden in de uitdrukking, voorkomende in het Voorloopig Verslag over het Wetsontwerp tot regeling van het militair onderwijs, waarin

op de wenschelijkheid wordt gewezen, om het programma van onderwijs van den hoofdcursus o. a. aan te vullen met scheikunde, welk studievak in dat verslag vooral aanbevolen wordt voor aanstaande officieren van administratie.

De Schrijver stelt zich voor — en hij heeft reden om dit te doen — dat de leden van de Tweede Kamer, voorstanders van bedoelde aanvulling van het programma, uitgegaan zijn van het standpunt, dat de luitenants-kwartiermeesters bestemd zijn, om, volgens artikel 28 der wet op de bevordering, de openvallende plaatsen bij het korps militaire intendanten te vervullen. Die leden wenschen dus uitbreiding van het leerplan, om min of meer eene aansluiting aan den intendantecursus te verkrijgen, of althans voor te bereiden.

De Heer H. tracht in zijne brochure aan te toonen, dat het in den vorm van scheikunde aangeboden geschenk eerbiedig van de hand moet worden gewezen.

Om tot deze conclusie te geraken, worden door hem drie andere vragen beantwoord, en wel deze:

1°. Kan de studie van scheikunde bijdragen tot algemeene ontwikkeling van den toekomstigen kwartiermeester?

2°. Is de scheikunde hem van eenig dadelijk nut; is zij hem in zijne toekomstige betrekking noodig, of kan zij hem daarin althans te pas komen?

3°. Wenscht men hem door deze studie alvast voor te bereiden op een later zich bekwamen voor den intendantendienst?"

Scherper geformuleerd dan dit in de brochure wordt gedaan, komt het antwoord op de eerste vraag daarop neer, dat de scheikundige wetenschap bij hare bestudeering te hooge eischen stelt, dan dat zij, bij eene niet te diepgaande studie, de algemeene ontwikkeling kan bevorderen van leerlingen met middelmatige vermogens.

„De scheikunde”, zegt de Heer H., „stelt, bij de bestudeering harer beginselen en hypothesen, hooge eischen aan het vermogen, zich een voorstelling te maken van niet-waarneembare dingen, en om daaruit geoorloofde gevolgtrekkingen af te leiden; hooge eischen ook aan het geheugen. Bij hare toepassing eischt zij eene vrij hooge mate van praktischen zin en handigheid in het gebruik van, soms niet gemakkelijk te hanteeren, werktuigen. En daarom is zij m. i., als wetenschap in strenger zin, slechts bereikbaar voor gelukkig begaafden. In meer elementairen zin behandeld, kan zij alleen dan nog nut opleveren, wanneer hare beginselen — *nadat eene degelijke studie der physica de gronden voor natuurwetenschappelijk denken heeft gelegd* — worden onderwezen met het oog op bepaalde toepassingen; tot recht verstand bijv. van onderwerpen van chemisch-technologischen aard, tot juist begrip van den aard, den omvang en de gevolgen der vervalschingen van levensmiddelen, de vervalschingen van, voor militaire doeleinden bestemde, grondstoffen en waren en d. g. l. Dan kunnen de toepassingen, als het ware, de bewaarplaatsen worden van de beginselen. Die toepassingen behooren echter niet aan den hoofdcursus thuis, maar aan den intendantecursus, en kunnen in dien zin eerst zonder nadeel worden behandeld, wanneer de leerling zelf het onderscheid heeft leeren inzien tusschen oppervlakkige kennis der theoriën en voldoende kennis van feiten met het oog op een beperkt doel.”

Dat de Heer H. door de aangehaalde beschouwingen het bewijs voor zijne stelling heeft geleverd, meen ik intusschen sterk in twijfel te mogen trekken. Soortgelijke beschouwingen kunnen met evenveel recht dienst doen, indien men wenscht aan te toonen, dat de studie van andere wetenschappen — bijv. natuur-

kunde — niet kan bijdragen tot de algemeene ontwikkeling der leerlingen. Wil men de natuurkunde onderwijzen als wetenschap in strengeren zin, dan is hare studie al evenmin bereikbaar voor minder gelukkig begaafden, als het geval is met de scheikunde. Van opdrijving in dien zin behoeft echter bij het onderwijs aan den hoofdcursus voor geen van beide vakken sprake te zijn. De burgerscholen, gymnasia en andere inrichtingen, alwaar de scheikunde tot de vakken van onderwijs behoort, leveren trouwens het bewijs, dat het zeer goed mogelijk is, in dat vak degelijk onderwijs te geven, zonder dat gevreesd behoeft te worden voor de door den Heer H. opgenoemde bezwaren.

Uitgaande van het standpunt, dat de officier, van welk wapen of dienstvak hij ook moge zijn, in algemeene ontwikkeling op gelijke hoogte moet staan met dat gedeelte van de burgerbevolking, waarmede hij maatschappelijk gelijkgesteld wordt, komt het mij dan ook voor, dat eene algemeene kennis, zoowel van de beginselen der natuurkunde als van die der scheikunde, van alle officieren zonder onderscheid gevorderd behoort te worden, en dat genoemde vakken derhalve aan de inrichtingen tot opleiding van officieren — dus niet uitsluitend aan die voor de militaire administratie — onderwezen behooren te worden.

Ten aanzien van de tweede vraag deelt de Heer H. mede, dat het dadelijk nut van de kennis der scheikunde voor den kwartiermeester te eenenmale ontbreekt, omdat aan hem wel nimmer een scheikundig onderzoek zal worden opgedragen. Een argument tegen het onderwijs, in de scheikunde kan ik daarin evenwel niet zien, en het zal wel nimmer de bedoeling van de voorstanders van dit onderwijs geweest zijn, om de aspirant-kwartiermeesters tot scheikundigen op te leiden.

Het derde punt, waaromtrent de Schrijver zijne meening wenscht uiteen te zetten, betreft de vraag, of de gedachte toevoeging (het opnemen van scheikunde in het programma van het onderwijs aan den hoofdcursus) bevorderlijk kan zijn aan eene voorbereiding tot het later volgen van den intendancecursus.

Het antwoord op die vraag ligt zoo voor de hand, dat men zich haast niet kan voorstellen, dat daaromtrent verschillende meeningen kunnen bestaan.

Wat toch is het geval? Aan den hoofdcursus wordt onderwijs gegeven in alle vakken, waarin voor de toelating tot den intendancecursus examenen worden afgenomen, met uitzondering echter van een enkel vak, de scheikunde. Vult men nu het programma van onderwijs aan den hoofdcursus met dat ontbrekende vak aan, dan spreekt het wel vanzelf, dat die toevoeging bevorderlijk kan zijn aan eene voorbereiding tot het later volgen van den intendancecursus.

De Schrijver komt evenwel tot eene andere conclusie, of liever, hij komt tot eene conclusie, die met de gestelde vraag in geenerlei verband staat. Na vooropgesteld te hebben, dat hij alles, wat gedaan kan en zal worden voor eene aansluiting van het onderwijs, door aanstaande officieren van administratie te volgen, aan dat, hetwelk den inhoud uitmaakt van het leerplan voor den intendancecursus, ten zeerste zal toejuichen, uit hij de vrees, dat eene zoodanige *onmiddellijke* (ik cursiveer) aansluiting voorshands »Schwärmerei» zal moeten worden genoemd.

Die »Schwärmerei» bestaat intusschen alleen in de verbeelding van den Schrijver, en ik stel mij dan ook voor, dat wel nimmer een voorstander van het onderwijs in de scheikunde op de gedachte zal zijn gekomen, om *onmiddellijke* aansluiting te wenschen tusschen het onderwijs aan den hoofdcursus en dat, hetwelk gegeven wordt aan een cursus, welke alleen toegankelijk is voor officieren, die minstens 4 jaar als officier gediend hebben.

De conclusie, waartoe de Schrijver komt, is deze: »Zooveel is naar mijne meening zeker, dat met het enkel opnemen van de scheikunde onder de leer- vakken, als hier bedoeld, voor de gedachte en gewenschte aansluiting niets is gedaan. Integendeel, door die opname zou bepaaldelijk nadeel worden toegebracht, wanneer men meende, dat daardoor in die richting, en ook voor het onderwijs aan a. s. luitenants-kwartiermeesters in het algemeen, *genoeg* was gedaan.»

Geeft men zich rekenschap van de waarde van al hetgeen in de brochure tegen de invoering van het onderwijs in de scheikunde wordt aangevoerd, dan zal men zich ook kunnen voorstellen, dat de Schrijver ten slotte (zie bladz. 38) blijkt tot de voorstanders van dat onderwijs te behooren, en alleen tegen de invoering thans bij de Wet heeft willen waarschuwen. Hij zou die invoering liever zien overgelaten aan eene eventueele toepassing van de eerste alinea van artikel 5 van het Wetsontwerp (voorschrijvende, dat aan de vakken, waarin, volgens de bepalingen dezer Wet, onderwijs gegeven wordt, bij algemeenen maatregel van bestuur, ook andere vakken kunnen worden toegevoegd), doch hoopt, dat het tijdstip der invoering dan spoedig moge aanbreken.

Waarom de invoering wèl bij algemeenen maatregel van bestuur, doch niet bij de wet zou moeten geschieden, daarop blijft de Schrijver het antwoord schuldig. Oppervlakkig geoordeeld zou men meenen, dat in de Wet al dadelijk alle vakken behooren te worden opgenomen, waarin onderwijs noodig wordt geoordeeld, en verder, dat de aangehaalde zinsnede van art. 5 alleen in het Wetsontwerp is opgenomen, om te voorkomen dat, bijaldien later aanvulling dier vakken noodig of wenschelijk mocht blijken, daarvoor eene wijziging van de Wet, met den aankleve van dien, vereischt zoude worden.

Het belangrijkste gedeelte van de brochure van den Heer HORSTMANN wordt voorzeker gevormd door zijne beschouwingen — zie bladz. 15 tot 25 — over de wijze, waarop aan den hoofdcursus aan de aanstaande officieren van administratie onderwijs in warenkennis moet worden gegeven. De Schrijver toont daarin aan, dat het onderricht in genoemd studievak gegrond moet zijn op eene voorafgaande beoefening van de beginselen van plant- en dierkunde, en voorts dat het programma van onderwijs aan de landbouwschool, vastgesteld voor de officieren, die den intendancecursus gevolgd hebben, ongeveer de richting aangeeft, waarin de warenkennis aan den hoofdcursus zou moeten worden onderwezen. Hier schijnt hij dus geen onvruchtbaarheid van het onderwijs voor de leerlingen met middelmatige vermogens te vreezen.

Verder zou de Schrijver in de opgave van de studievakken, waarin aan den hoofdcursus onderwijs wordt gegeven, het woord »Warenkennis» vervangen willen zien door de woorden »Kennis van grondstoffen en waren», zooals dat vak in het leerprogramma van den intendancecursus, onder r van artikel 37 van het Wetsontwerp, omschreven wordt.

E. G. W.

De verovering van Atjek's groote Missigit, door J. F. D. BRUINSMA, Majoor der Infanterie van het Ned. O.-I. Leger. (Uitgegeven ten bate van de kinderen van den dapperen Fuselier VAN OVERMEIREN.) Sneek, H. PYTTERSEN Tz. 1889. Prijs f 1,50.

Onze versterking in het landschap Edi en de Krijgsverrichtingen aldaar gedurende de maanden April en Mei 1889. Met machtiging van Z. E. den Minister van Koloniën, bewerkt naar officieele gegevens, berustende bij het Departement van Koloniën; door J. F. D. BRUINSMA, Majoor der Infanterie van het Ned. O.-I. Leger. (Uitgegeven voor een liefdadig doel.) Sneek, H. PYTTERSEN Tz. 1890. Prijs f 0,90.

De inhoud van het eerste der bovengenoemde werkjes zal aan velen onzer lezers reeds bekend zijn, door het Verslag der lezing van den Majoor BRUINSMA in de Vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap; het bevat toch een enigszins verkorten herdruk van dat verslag, thans echter door de bekwame pen van den Heer HOYNOK VAN PAPENDRECHT met eenige schetsen versierd, waaronder de portretten van een drietal welbekende figuren uit de geschiedenis van den Missigit-strijd, den fuselier VAN OVERMEIREN, den kanonnier KOOL VAN HERENS en den trompetter MULLER KANTER.

Het tweede werkje geeft een kort overzicht van de geschiedenis onzer vestiging in het rijk van Edi en een meer uitvoerig relaas van de rustverstoring aldaar in April 1889 en van de daaruit voortgevloeide expeditie onder den Luitenant-Kolonel DE BANK LANGENHORST in Mei d. a. v. Het bevat een drietal terreinkaarten en eindigt met een warm woord van hulde aan drie dapperen, den Luitenant GAUDE, den Sergeant-majoor WOLVEKAMP en den Fuselier SCHORDELL, die zich bij de gemelde gelegenheid bijzonder onderscheidden, waarbij de eerste en de laatste hun leven op het veld van eer lieten (WOLVEKAMP sneuvelde enkele maanden later bij Kota Toewankoe).

Beide geschriften geven een duidelijk overzicht van den loop der gebeurtenissen; zij bevatten — ten deele geput uit de persoonlijke ervaring van den Schrijver en voor een ander deel uit onuitgegeven officieele bescheiden — menige weinig of niet bekende bijzonderheid en zijn rijk aan schitterende voorbeelden van plichtsbetrachting en onverschrokkenheid, die bij hernieuwing een hoogen dunk geven van den geest, die in ons Indisch leger, ook in de lagere rangen, heerscht.

Wij hopen, ook om het liefdadig doel, dat met de uitgaaf wordt beoogd, dat beide werkjes vele lezers zullen vinden. Vooral ook aan onze aanstaande kameraden der zee- en landmacht zij de lezing met warmte aanbevolen. Zij zullen er uit kunnen leeren, welken ernst het door hen gekozen beroep vordert, en er een opwekking in kunnen vinden tot zelfverloochening en toewijding aan de taak, waartoe ook zij eenmaal zullen geroepen worden.